

MODRA
OPTICA
LETO
VIII

MODRA PTICA

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša Din 100.—. Posamezna številka Din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejema list kot dopolnilo h knjigam brezplačno.

Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Ulica 29. oktobra (prej Rimska cesta) št. 1. Telefon 3163. Št. čekovnega računa 15.369.

VSEBINA 8. ŠTEVILKE

JULIJ

Peter Donat: Iz dnevnika smešnega človeka

H. W. Longfellow-Griša Koritnik: Pesem

Janko Lavrin: Sergej Jesenin (študija o ruski
revolucijski književnosti)

Miguel de Unamuno: Soledad

Razno

IZ DNEVNIKA SMEŠNEGA ČLOVEKA

PETER DONAT

Velika slikarska beležnica, ki sem si jo kupil že pred dolgim časom bolj v izpodbudo kakor pa za resno delo, mi rabi zdaj le še za dnevnik, če se smem tako izraziti. Zakaj lahko bi dejal mesečnik ali pa niti to ne. V tem debelem zvezku, ki sem ga dolgo stalno nosil s seboj in v katerem je ostalo toliko strani nepopisanih, je vse, kar sem napravil in skušal napraviti v zadnjih letih. Nekaj bežnih skic, cela vrsta proračunov, nekaj dovtipov in dogodivščin, nekaj po večini nedokončanih pesmi in cel leksikon neuporabljenih rim. Odkod ta strašna nemoč, kljub vsemu nekdanjemu zagonu in kljub častihlepju, ki me razjeda že odkar se zavedam in sem mu že od malega žrtvoval toliko naporov. Vse je uplahnilo in se odmaknilo kakor oseka od nasedlega broda.

Le včasih še vzplamti v meni nemir, neka viharna in povsem neopredeljena volja, ki je bolj želja kakor pa potreba po delu. Včasih — toda tudi od tedaj je preteklo že zelo veliko časa — sem preganjal to slabost s telesnimi napori, z dolgimi izprehodi. Opazil sem, da mi ti razgibljejo duha in nemudoma sem se zatekel v to tolažbo. Opajal sem se ob svoji navidezni volji in načrtih, ki sem jih lahko delal v tem trenutnem navdušenju in so izginili že v svitu prihodnjega dne. Zdaj me je groza teh izprehodov, bojim se jih kakor teme in pekočega očitka. Sicer pa je ta samoprevara, ki nikakor ni bila edina, že davno odpovedala. Kakor je nekdanje raslo moje stremušstvo iz dneva v dan, tako nemara tudi zdaj rabim vedno več drugega strupa — lenobe. Zakaj nekje na tihem pa vendar morda samomorivsko uživam nad svojo zavoženostjo.

Dolgo sem se predajal utvari, da sem kot človek premalo urejen in da bi grešil proti samemu sebi, če bi ustvarjal, preden si ne pridem na jasno s samim seboj. To je pomenilo toliko, kakor da moram postati preje nekak svetnik in nato šele slikar in pesnik. Izgovarjal sem se na svoje večne krize in depresije in jih pričel nehote uvaževati. Takrat še nisem vedel, da je delo le slaba, čeprav edina tolažba za vse takšne nezgode v človeku. Prav tako spretno kakor samega sebe, sem goljufal tudi profesorje po akademijah in jih navduševal za velikopotezne slikarske načrte, ki se jih nisem nikoli dotaknil. Morda me je pri tem vodil nezmotljivi strah pred osmešenjem, ki me je šele napravil smešnega, prav kakor včasih dela zločinca šele bojazen, da bi ga ljudje res utegnili imeti za takšnega. Ta smešnost je večni in ponavljajoči se padec iz višin, v katere me je gnalo že od malega moje samoljubje. Če bi vztrajal le za hip dalj v teh višavah, bi moral tragično poginiti, tako pa sem le smešen, tako klavarno smešen, da ne morem tega utajiti niti samemu sebi.

Kot šestnajstleten otrok sem napravil lasten portret, ki baje še zdaj visi na hodniku m—ske akademije in pri katerem je sodelovala tudi moja mati. Ta je v mladosti tudi sama slikala. Poučeval jo je neki daljni stric, ki je bil, kakor mi je sama izdala, nekaj časa hkratu njen ljubimec. Bil je profesor slikanja, vendar si ni napravil nikakšnega imena. Pustila je šolanje, ki je spravilo njeno družino na boben in se zaročila z bogatim trgovcem. Potlej je dolgo služila kot guvernanta, poročila pa se je šele v srednjih letih z mojim očetom, ki je bil plah in skromen podeželski uradnik. Umril mi je kmalu po rojstvu in čeprav ji je zapustil hišo in zasebno pokojnino mi je vedno sila ljubeznivo in v najbolj izbranih izrazih dopovedovala, da je bil prav za prav velika šleva, ki ni zrasel svoji ženi niti do peta. Poslednja stopinja tega propadanja pa je bila majhna trgovinica, ki jo je otvorila, da bi me lahko vzgajala v tujini.

Bila je, ali vsaj umišljala si je, da je nesrečna ženska in se je nemara zato tako vneto zatekala v pobožnost, v nekakšno pesniško in histerično molitev, ki jo je smatrala za privilegij posebnih in nesrečnih ljudi. V kraju, kjer sva živela do njene smrti in kjer sva pohajala srednjo šolo, je bila tudi nekak cerkveni, božični, velikonočni in telovski dekorater. Sodelovala je pri vseh procesijah ter je v svojo in čast božjo vrinila cerkvi tudi lastno sliko. To je bil portret svetega Antona, ki je bil njen patron. Do rojstva te umetnine pa je prišlo zaradi prvega bogokletja, ki sem ga zagrešil.

Nekoč so jo opozorili, da molim v cerkvi pred podobo črnega moža, ki nemara niti ni svetnik. Še se spominjam tega čudnega svetnika, brez katerega bi bil danes bržkone drugačen človek. Ko sem ga prvič zagledal, sem se ga prav za prav prestrašil. Bil sem sam v cerkvi, kjer sem se poleg vseh važnih opravkov, ki sem jih imel tu ob posebnih prilikah, iz dolgočasia potikal tudi ob takšnem času, ko sicer ni bilo nikogar notri. Polagoma sem si upal vedno bliže in počutil sem se vsak dan varnejšega pred njim. Počasi mi je strah toliko prešel, da sem se nekoč ozrl po prazni cerkvi, se previdno dotaknil slike in jo začel z odprto dlanjo objestno gladiti kakor mrtvega medveda. Ta strah je postal vedno vabljivejši, vse dokler se mi ni izpremenil v drzno in prijetno, čeprav včasih še vedno grozopolno naslado. Odslej sem se v pobožni molitvi zatekal k tej podobi, ki se ji nisem več izneveril. Čim bolj sem ugibal o njegovi svetosti in čim bolj sem se bal večnega pogubljenja, tem vdanerje sem poklekoval predenj. V tem sem bil sila vztrajen in ni čuda, če so ljudje pričeli zmigovati nad mojo novo norčijo — zakaj z materjo sva oba veljala za nekoliko prismuknjena. Ta me je sicer večkrat mučila z življenjepisi raznih svetnikov, ki so bili po možnosti sami vojskovođe in celo umetniki, in stavil bi, da je včasih na tihem tudi njo dražilo častihlepje, da bi sama postala svetnica. Na mojega novega priprošnjaka pa je postala pozorna šele zaradi otrok, ki so v moje največje veselje vpili za menoj: »Ta pa hudiča moli!«

Bržkone ni kdo ve kaj dvomila o tem »hudiču«, ali ni ji bilo težko ugeniti, da se za mojo molitvijo, ki sem jo zdaj gojil le tem vneteje, skriva neka otroška razvratnost. Saj je bila takšna celo vsa njena pretirana pobožnost. Previdno mi je svetovala, naj se zatečem na primer k svetemu Antonu — čeprav nikakor noče žaliti onega... Pri vsem tem sem ostal precej ravnodušen, spuščal sem se z njo v dolge pogovore o tem problematičnem svetniku ter užival nad njenimi dvomi in skrbmi. To jo je

podžgalo, da je končno napravila sliko, ki naj bi nadomestila ta skupek pošastnosti in svetosti. Župnik je po dolgih zadregah in zahvaljevanju sliko sprejel, čeprav je ni plačal, na to, da bi odstranil »onega«, pa niti pomisliti ni hotel. Neznansko sem užival nad svojo hudobijo, ki mi je ni mogel dokazati niti namestnik božji na zemlji in si je belil glavo z mojim početjem. Končno pa je, da ne bi uničil moje gorečnosti, le takole ukrenil. V neki pridigi je čisto mimogrede popisal življenje in mučeniško smrt moža, ki sem ga imel za navadnega zamorca. Vse me je gledalo, jaz pa sem užival svojo prvo zmago. Nekaj časa sem še pogreval svojo maščevalno naslado ter še dalje izzivalno molil pri njem, potlej pa me je kmalu minilo. Kar sem hotel, sem itak dosegel. Moje početje, čeprav naivno, je bilo v bistvu vseeno bogokletno in mi je dajalo oporo za vse poznejše norosti. Zakaj, poslej se mi ni zdela več nobena stvar nedovoljena.

Ta genljivi spor pa ni godil samo moji nečimernosti — to se pravi, postal sem tako nadut, da sem pričel risati. Usodnega svetca, zaradi katerega sem tako nepričakovano postal aktualen, sem naslikal in preslikoval v najrazličnejših inačicah, ter do nezavesti prežvekoval svojo slavo. Od vsega, kar je povedal župnik, nisem izpustil nobene malenkosti, v poudarek pa sem si marsikaj še sam izmislil. Še danes mi je pred očmi slika, na kateri zabadajo možu ogromen nož v telo. To je bilo moje maščevanje za ves strah, ki mi ga je prizadejal že od prvega početka. Od takrat datira tudi ves moj smisel za barve, s katerimi sem pričel neumorno pacati. Vsi ljudje na teh poizkusih so imeli krasno svetniško belo polt, le mučenec je s svojim od tuša zamazanim obličjem kljuboval vsem nevernikom in mojim sovražnikom. Tako me je zaposljeval še dolgo potem, ko že nisem bil več zaljubljen vanj. Brez njega bi po vsej priliki ne bil nikoli tak samopašen in čudaški otrok, prav mogoče pa je, da bi nikoli ne pohajal najrazličnejših slikarskih akademij.

Celo moja edina resnična ljubezen — četudi se je začela in prav za prav tudi končala takorekoč še v na pol deških letih — je bolj ali manj le nekakšna inačica tega mojega zamorca. Bilo je v prvih gimnazijskih letih, ko mi je prvič obstalo oko na sošolki. Bila je med najslabšimi učenci, vendar je bilo to za nas druge nevažno. Puščali smo jo pri miru in niti nismo utegnili opaziti njene lepote. Imela je namreč dvoje sester, ki sta zaradi svoje grdote postali v našem mestu prislovični, povrhu pa še božjastnega brata, zaradi česar je vsa družina veljala za božjastno. Ob neki priliki sem ji brez strahu globokoumno povedal, da je lepa zato, ker ima božjastnega brata. Prestrašila se me je in me zasovražila. Toda vztrajal sem v ljubezni, kakor bi ne ljubil nje, marveč nekaj, kar je vzvišeno nad njo in je dostopno le meni. Po ponovnih izpodletih v šoli je postala delavka, zraven pa prav kmalu tudi resnično grda, to se pravi nezanimiva. Ne spominjam se, kdaj sem jo zadnjič videl, vem pa, da sem se še dolgo potem, ko me sama po sebi že davno ni več privlačevala, neštetokrat znašel pod njenim oknom in se pogovarjal s svojim spominom. Ponavljal sem v sebi predstavo, ki se je izpremenila in potvorila nemara že na poti od nje do mene in prav zato ostala v meni trdna in neomajna. Sicer pa sem vedno trmasto ljubil umetne stvari, resnične pa sem mrzil tako, da jih nisem utegnil porabiti niti za svoje slike. Ne vem, kaj bi počel, če bi moral naslikati tihožitje z rožami, parfimirane in uvele cvetice pa me navdajajo z malone zamaknjennm sočutjem do njihove uvele, sušične, umirajoče in proseče lepote.

K moji čudnosti je pripomoglo tudi, da sem, čeprav sem bil vedno slab študent, vedno veljal za najbolj nadarjenega. Mati je kot stara guvernanta tudi še na stara leta tu pa tam poučevala jezike. S svojim pravilnim naglasom sem pripravljaval v paničen strah celo profesorje, tudi če so res kaj vedeli. To me je podžgalo k novim zvijačam. Doma smo imeli staro knjižnico, v katero sem se zatekal pač zato, ker je bila naša knjižnica in je bila največja v mestu. Mati mi tudi ni kupovala igračk, ker je hotela iz mene napraviti svojo igračo, pač pa je vedno s ponosom kazala na knjižnico. Kot star pedagog je vedela, kako lahko podžge moje častihlepje — ne glede na to, da ji je moje stremušstvo dajalo malone onstransko in maščevalno tolažbo za svojo zavoženo karijero, ki jo je v svoji ženskosti istovetila s svojim izgubljenim družabnim položajem.

Toda nekoč sem opazil, da profesor, ki je bil ponesrečen literat in je zato sila rad govoril o vzvišenih vprašanjih, še ne pozna knjige, ki sem jo jaz slučajno že bral. To me je spravilo pokoncu kakor zajca. Odslej sem lovil od vseh krajev knjige in prežal na to, da ga osmešim in po možnosti prisilim k laži. To mi je redno uspevalo tudi pri nekaterih drugih njegovih kolegih, ki so me ironično nazivali filozofa. Vendar sem imel, ker se nisem prepiral z njimi, naravnost čudovit mir pred njimi. Pustili so me, da sem počel, kar sem hotel, lovil knjige in blestel z njimi. Mislim, da bi brez svojega razkazovalnega daru nikoli ne bral ničesar, kar bi mi ne bilo zgolj v zabavo. Tako delajo tudi vsi drugi ljudje, toda meni se je to kruto maščevalo. Kje so časi, ko sem se še lahko razjokal, če sem po dolgem lenarjenju dobil v roke novo knjigo ali pa sem napravil pesem. Ko sem se še lahko v otožnem samoljubju občudoval kot žrtev svoje zagonetne nemoči. Od mojega čudežnega otroka je ostalo le še zapoznelo, pohabljeno otroštvo. Morda je usoda vseh takšnih otrok, da postanejo slej ali prej pohabljeni.

Še preden sem končal srednjo šolo, je poslala mati stricu v M. moj lastni portret, da bi o njem povedal svojo sodbo. Prišel je odgovor. Slika je za začetek nenavadno dobra in sama po sebi zadostuje za sprejem v šolo. Z drugimi nasveti — s čimer je mislil denar — pa mi žal ne more ustreči. Prav to pa je bilo za naju, ki se nama je zdela pohvala kljub vsemu prestanemu strahu, zdaj že samoumevna, ravno najbolj žaljivo. Še isto leto sem odšel na domač trošek v tujino.

Ta nenadni uspeh me je v hipu pripravil ob pamet. Treba je bilo le še dveh ali treh odličnih sprejemnih izpitov, ki sem jih ponavljaval vsako leto v katerem drugem mestu, in moje častihlepje je bilo že tako nasičeno, da sem v hipu opustil vse čopiče in barve. Vsako leto sem se že po nekaj mesecih preutrudil, se naveličal in jo popihal domov. Obnemogel sem, kakor bi mi nenadoma otrpnili možgani. Poslej me je zaposloval le še ponos, ki me je sčasoma docela zastrupil. Nekje v bistvu mi je moralo biti že zadoščeno, zakaj polagoma mi je zmanjkalo vsakega ognja in notranje vzmeti. Če je bila mati nekoliko versko nora, sem jaz zapadel drugi, nevarnejši in zapeljivejši blaznosti, pretiranemu samoljubju. Bohotilo se je v meni, se hranilo od samega sebe in se razblinjalo vsak dan v novo razočaranje in osmešenje, če ne pred drugimi ljudmi, pa vsaj pred samim seboj. Biti velik slikar mi je pomenilo zdaj toliko kot nič. Prirodoslovje, ki me je vedno zanimalo, čeprav sem ga puščal v nemar zaradi drugih stvari, s katerimi se preje in učinkoviteje uveljaviš, se mi je zdelo malone prezira vredno. Ponos, edino in do blaznosti stopnjevano

čustvo je skrbno in previdno nadziralo vsa druga. Tako sem že od vsega početka moral prezirati vse, česar nisem znal. Vtepel sem si v glavo, da je glasba, ki je bila pri nas doma res nekaj tujega, bedasta in nepotrebna in rade volje sem verjel, da nimam nikakega čuta zanjo. Pri prvem srečanju z njo me je pekla prav takšna zavist kakor ob vsaki knjigi, ki me je presenetila. Obupaval sem spričo zavesti, da je še toliko velikega in vrednega na svetu. Ko sem šele v Italiji videl prvo opero, sem malone zbolel zaradi tega. Moj pravljичni otroški svet, v katerega nisem pripuščal nič novega, se je širil mukoma, z otroškimi in vendar nadčloveškimi napori, z zavistjo, bolečinami in sovraštvom. V dnevnik sem pisal cele razprave o glasbi, ki da je pastorka med muzami, na tihem pa sem ponavljal zvoke iz Čarobne piščali. Temu opoju sem se upiral kakor mladostnik, ki se otepa stare kurtizane, ki pa je kljub vsemu sovraštvu še vedno ves v njenih preizkušanih mrežah. Tudi poslej se nisem kdo ve kaj ukvarjal z glasbo, zato pa je zapustila v meni trajen občutek sramu in osmešenja.

Sicer pa so se mi vse stvari vedno bolj gabile, vse življenje se je počasi in vedno gotoveje odmikalo mojim otroškim pravljичnim predstavam o lepoti in o samem sebi, ki sem tako nepričakovano zrasel pred seboj. Nevredno se mi je zdelo celo delo samo, ki bi mi edino lahko pripomoglo, da bi se uveljavil. Zasovražil sem življenje in njegove uspehe, ki sem jih istovetil z vsakdanjostjo. Z vso strastjo sem se oprijel Senekinega izreka, da so tvorci lepote v bistvu grdi ljudje in da bi se vsak pošten Rimljan moral sramovati Fidijsve duše. Sovražil sem ne samo ljudi, marveč cela mesta, podnebja, cele narode in celo mrtve stvari, stole in pohištvo, ki je bilo priča moje onemoglosti. Začel sem pisati razpravo, ki je sevé nisem dokončal, in v kateri sem dokazoval, da je umetnina le poplemeniten zločin. Zasovražil sem celo barve, svoje prve igrače, in se skliceval na pravilo, da nekatere barve sčasoma kemično uničijo druga drugo. Hotel sem doseči največje učinke prav s temi prepovedanimi barvami.

Vse stvari so postajale neizprosno vsakdanje. Še danes se zgrozim, če v jutranjih urah opazujem toliko tujih, odvratnih, grdih in celo dobesečno grdih ljudi, ki zaspano in požrešno hkratu hodijo po svojih umazanih potih. Spričo te zaspane in vendar tako ostudno žilave življenjske sile, ki jim seva z obrazov, postanem za hip nehote ponosen na svojo otopelost in negibnost, ki se mi zdi po vsem, kar sem že podvzel, včasih res kakor začarana. Le to, da se že predolgo tolažim s svojo letargijo, s to kraljevsko boleznijo, jemlje še poslednji čar temu izgovoru. Zakaj naj se še tako zgražam nad vsem, kar vidim okrog sebe, vseeno čutim, da sem smešen bedak, lahak in prazen, top in neobčutljiv — potem, ko sem se zatekal k najopojnejšim strupom, ki se jih lahko poslužuje človeška domišljija.

Spominjam se, kako sem hodil po rimskih in dunajskih ulicah in s samim pogledom dopovedoval ljudem, ki sem slučajno postal pozoren nanje, da sem nekak cezar, nespoznano božanstvo — prav kakor je pozneje za las manjkalo, da se nisem smatral za nekakšnega boga lenobe in nemoči. Vselej sem bil v hipu razočaran. Vrnil sem se domov, telesno in duševno onemogel, se vrgel na posteljo in se je razjokal od osramočenosti. Vselej sem imel občutek, da sem neznansko podel, zahrbtn, oduren in smešen — skratka, nekaj, kar je podobno le še moji prvi pred-

stavi o zamorskem svetniku. Če sem v duhu izzival ves svet, sem se čisto naravno tudi osmešil pred vsem svetom.

Tega prenapetega otroka sem ohranil v sebi tudi še vsa leta, ko sem se potikal po svetu in ga nemara ne bom nikoli premagal v sebi. Vsakokrat, ko sem dobil denar z doma, sem se pri vseh resni nastrunjenosti vedel kakor vajenec, ki je z denarjem pobegnul svojemu mojstru. Tak vtis sem tudi napravljaj povsod, kjer sem kaj kupoval in zapravljaj. Iztrenil me ni niti pogled, ki si ga je včasih za mojim hrbtom izmenjajlo dvoje natakajjev, ali pa če sem videl v ogledalu, kako se strežajke tolčejo po kolenih od pritajenega smeha. En takšen prizor pa je bil vendar odločilen. Sluga na dunajski grafični šoli, ki sem mu nemilo zlezal v srce, je opazil, da redno že sredi meseca na stranišču skrivaj uživaj dobrote ogromne štruce kruha, ki jo prinašaj v aktovki. Ob neki takšni priliki je prišel za menoj z metlo v roki in pričel v splošno zabavo pometati drobtine. To samo po sebi nezatno razkrinkanje je zadostoval, da sem ostal doma, se požvižgal na bakroreze in lesoreze in jo odkuril nazaj k materi. Morda sem nevede komaj čakal tega povoda, da spet enkrat obesim vse skupaj na klin. Zakaj to sem delal vsako leto, vedno iznova sem se vsega naveličal in redno že po nekaj mesecih pristradal domov, kjer sem se še najbolje počutil. Tudi tu se nisem kdo ve kako zabaval, toda nikoli nisem imel poniževalnega občutka samote, ki sem se je zavedel šele med tujimi ljudmi. V mestih, kjer razen profesorjev in potrpežljivih gospodinj nisem poznal žive duše, sem se šele zavedel, kako brezpomočno sam sem in da tavaj okrog po ulicah kakor kak pijan ameriški filmski komik. Edini čar, ki me je vedno iznova vlekel v svet, je bila izprememba, kakor bi že od gole izpremembe kraja pričakoval svoje obnove. Presedel sem nekaj mesecev v kakšni veliki knjižnici, puščaj slikanje vnamar in se ukvarjal vsako leto z nečem drugim. Toda vselej je ostalo pri začetkih. Vselej me je zmogel preveliki zagon. Končno sem obtičaj doma, preležaj po cele dneve oblečen na postelji, buljil v zrak, si tu pa tam pomagal s kakšnim visokoletečim načrtom, čakaj na denar in delaj in delaj proračune brez krčmarja, ki se mu pravi otroška zapravljivost. Kadar bi moral utoniti v tej samoti in duševno povsem zaspati, sem se kakor v strahu pred to praznino zatekel nazaj k materi. Puščaj mi je ves svoj dohodek in se mučila zame, kadar sem se vrnil, pa me je le še ljubosumno spraševala po dogodivščinah. Molčaj sem o cipah in na pol cipah, pri katerih sem se vsakega prvega v mesecu spomnil njenih starinskih, ponošenih cunj, v katerih hodi okrog s svetniško zlobno zavestjo, da trpi za svojega nadebudneža. Včasih sem ji natvezel kakšno genljivo in zlagano ljubavno zgodbo in nekje na sredi pripovedovanja surovo umolknil. Sama mi je malone razkazovalno pripovedovala o svojih ljubzenskih zgodbah, čeprav jih je nekoliko po institutsko pobarvala. Toda tudi ta neprijetni in za trenutek strašni občutek je rada pozabila.

Imel sem vedno več povoda, da sem molčaj, kar me je branilo pred vsakim neljubim vprašanjem o mojem početju. Nisem ji niti odgovarjal na njena pisma, toda vseeno ni bila vsiljiva, kakor bi jo mučila slaba vest. Morala je pozablajti na vse moje surovosti in na svoje žrtve, če je hotela pozabiti tudi na svojo nesrečo. To ji je narekovala njena večna maščevalnost, zaradi katere je delaj iz mene svojo nadebudno igračo, mi vlijajla umetnega poguma in ponosa ter me rabila le kot slepo orodje

ne v boju z mojo, marveč s svojo lastno usodo. Bil sem ji edinec, ki niti ni bil spočet v ljubezni in me je kdo ve zakaj gojila le s tem večjo ljubeznijo kakor umetno rožo. Čutil sem, da ji nisem le sin, marveč hkratu nekaj večer očitek. Izrabljaj in izsiljeval sem to njeno večno zadrego, ki mi je bila tuja kakor vse drugo. Šele po njeni smrti pa sem postal popolna propalica, zakaj z njo sem izgubil poslednjo silo, ki je bila le moj otroški zajedavski in razdiralni nagon.

Malo pred smrtjo mi je poslala v Padovo pismo, ki me je vrglo iz moje-
ga otrplega ravnotežja. Bilo je nepričakovano užaljeno in malone surovo. Bilo je, kakor bi si šele zdaj upala spoznati resnico. Kakor bi slutil, kaj se bo zgodilo, sem ji odgovoril z dolgim pismom, ki je spominjalo že na ljubezensko priznanje mladi deklici. Pismo, v katerem sem omenjal tudi neke čudne intimnosti, je prišlo že v roke sorodnikom, ki so opravljali pogrebne ceremonije. Pisma niso omenjali, in tudi sam nisem utegnil pomisliti na to strašno osmešenje. Bil sem preveč potrpt, prvič in zadnjič v življenju resnično potrpt. Nenadoma sem se znašel pred strašno praznino, bilo je kakor bi mi zmanjkalo tal pod nogami, kakor bi se šele zdaj ovedel zraka in sonca, ki sem ju doslej nevede užival. Prvič sem se zavedel svoje brezpomočne zajedavske narave. Stožilo se mi je po tistih redkih pogovorih z materjo, ki so bili skoraj edini v mojem življenju, čeprav so bili le suhi proračunski prepiri, za katerimi pa se je skrival cel zagoneten svet. To so bili moji prvi in edini dnevi, ko sem za hip zaživel in se vzdobil iz svojega pravljичnega sveta. Nekajkrat sem dobil silovite napade obupa, toda če natanko premislim, tudi ta žalost, zaradi katere sem bil nekajkrat na tem, da se obesim na prva vrata, ni nikoli presegala prijetno groznega samomorivskega občutka, s katerim sem ob začetku vsakega meseca zapravljaj materin pristradani denar. V glavnem sem ostal še vedno ravnodušen, saj sem bil vajen, da je na mestu mene čustvoval nekdo drugi. Vse mi je bilo konec konca le dobrodošel povod, da sem tudi zdaj, to pot poslednjič pustil studij in se brezbrizno odpravil domov. Vznemirjala me ni niti zavest, da se vozim nekam, v negotovo praznino, saj sem bil takorekoč na cesti. Če bi me bila takrat usoda docela treščila na tla, bi si morda še opomogel in postal nov človek. Ali, kdo ve zakaj sta se znašla od nekod stara stric in teta, ki jima bržkone šele okolnost, da sta brez otrok in da sem še edini sorodnik, daje nejasno in dobrovoljno vero vame. K dohodkom od hiše, ki sta jo kupila, mi dajeta še toliko, da za silo životarim v mestu. Na mojo usodo pa sta s tem pritisnila le poslednji pečat.

Praznota in dolgočasje, v katerem se valjam zdaj že tri leta, je obupno. Pohajkovanje, dolgočasenje in večno spanje. O mojem načinu življenja bi vedel poročati zapisnik kluba mrtvaške skrinje. Toda tega žal ne vodijo. Tako se namreč imenuje družčina faliranih in napolfaliranih akademikov, ki se vsak dan ob lepem vremenu shajajo v parku, kjer so se slučajno znašli in nabrali. Le včasih se umakne kateri zaradi izpita, pri katerem navadno zleti, ali pa dobi profesuro v južni Srbiji. V tej družbi moraš od časa do časa napraviti opazko na damo, ki prihaja mimo, povedati kakšen star ali nov dovtip in kvečjemu še prispevati k skromnemu kroku. To so moji edini »prijatelji«. Vsi so mi nekam podobni, po vsem početju ali bolj nepočetju čudovito spadam mednje. Podivjal bi, če pomislim, kako nezmotljivo so zavohali v meni sorodnega človeka in me pritegnili medse. Pet ali deset zanemarjenih ljudi,

ki jim poznaš na obrazu, da razen prostitutk nimajo dekleta in se skoraj ne zanimajo zanje. V svoji zapuščenosti trpe v družbi celo kakšnega na pol norca ali čudaka kakršne starosti že. Neznansko ga prezirajo, vendar ga rabijo že zato, da se lahko za njegovim hrbtom zabavajo na njegov račun. Družba spečih starcev, solidnih boemov brez denarja, ljudje, ki obvladajo umetnost, kako lahko pri pet in dvajsetih letih sedi negibno na soncu, si izposojuješ cigarete, zijaš predse in se pri tem niti ne dolgočasiš. Sovražil sem jih od vsega početka, polagoma pa sem le obtičal med njimi. Zdaj mi služijo, to se pravi služimo drug drugemu v poslednje pribežališče pred popolno samoto, v kateri bi morali že zblazneti. Toda niti pri njih se ne znajdem. Uveljavljam se prav za prav tako, da jih po možnosti čim manj vidim. Včasih me nenadoma pograbi neka čudna zgovornost. Ker nimam običajne družabne zgovornosti, pričnem po navadi kvantati in duhovičiti in kar je najvarneje, zbijati šale, če ne gre drugače, tudi na lasten račun. Vidim se, kako mi nenadno zardi plahi izraz od navdušenja in kako mečem iz sebe meni samemu neslišne besede, kakor bi se pogovarjal z nekim nevidnim bitjem in bi ne vedel, počemu se mi smejejo. V teh bežnih, komaj zavednih trenutkih, ko spet zakraljujem, če ne v drugem, vsaj v neumnosti, se mi grohočejo in strme nad mojo nesramnostjo, čeprav so v pogovoru vajeni svinjarij. Kaj drugega pa mi komaj dovolijo govoriti. Čeprav me, seve samo na tihem, cenijo zaradi mojega poznavanja sveta, vendar budno pazijo na to, da se ne bi preveč postavljaj pred njimi. Toda celo tu mi vedno kaj spodleti. Sredi teh norčavosti, ki se mi razrasejo v pravo govorniško vajo, na lepem začutim, da sem postal neslan, neprijeten in mučen. Dokaj samopremagovanja in nesramnosti me stane, da naknadno popravim to neprijetno tišino, ki zavlada okrog mene, zopet pomolčim in izginem za nekaj dni. Prav tako sem se prvi hip prikupil in takoj nato zameril tudi vsem drugim ljudem, ki sem imel kdaj opraviti z njimi, celo profesorjem. Vse moje življenje ni nič drugega kakor valovanja iz nepomembnosti v važnost in nazaj v osmešenje.

V življenju bolnikov, penzionistov, norcev, starih devic in drugih samotarjev so včasih važne stvari, za katere se drugi komaj še zmenijo. Odmaknjenost in tišina, v kateri žive, daje kakor skozi nevidno povečevalno steklo odjek vsaki malenkosti. K sreči pa imajo po navadi tudi dovolj časa, da se ukvarjajo z njimi. To vznemirjanje brez povoda spominja na prihod tujca v zakoten podeželski kraj, ali pa na bolnika, ki ga tolažilna besedica utegne tako razburiti, da ga pripravi ob življenje. Tako si tudi pojasnimo, da pišejo nekateri norci po več tisoč strani dolge in povsem nerazumljive romane o največjih nesmislih. Vsak samotar ima v sebi nekaj, kar se zgane kakor Matjaževi vojščaki ob samem dotiku junakove roke ob kraljevi meč in se prav tako zopet pogrezne v večno in ponavljajoče se spanje.

Iz takšnih smešnih in majhnih razburjenj, ki se stopnjujejo v večnost še poslednji hip, preden se razblinijo v nič, sestojata takorekoč vse moje življenje. Res je, da nesramno prespim stvari, ki bi pripravile koga drugega ob pamet, na drugi strani pa me spravi iz ravnotežja že misel na najmanjšo spremembo, ki me napravi skoraj bolnega. Vsaka večja želja, ki se mi spremeni v pompozno navdušenje, mi postane sčasoma mučna, ker me preveč zaposli v nekem bolnem nesorazmerju s svojim name-

nom. Vsak še tako presenetljiv dogodek sam po sebi pa me pušča hladnega. Morda bi zakrknjeno skoparil s čustvom tudi še, ko bi imel nož na vratu. Neznosno pa je čakanje, priprava na nekaj, kar ima priti, ali pa odjek tistega, kar je že bilo. Tako se mi je šele neknadno razvnelo čustvo do — kakor ji pravijo moji tivolski prijatelji — privatne cipe Ivanke. Že njeno ime se mi je gabilo. Nisem si delal iluzij, delal sem ji morda celo krivico in pretiraval njene ženske slabosti, da bi se zavaroval pred vsakim genotjem. Povsem hladno sem jo nagnal, ko sem videl, da ji rabim le kot krinka za razmerje s šepastim in vsiljivo prijaznim starcem Laucherjem. Šele po vsem tem se je zgodilo z menoj nekaj čudnega. Priznati si moram, da šele zdaj, ko je nastala nova praznina v mojem življenju, ljubim — cipo. Če bi to povedal svojim prijateljem, ki so imeli že vsi opravka z njo, bi se nemara nekaj dni za spoznanje manj dolgočasil.

*

Samota je kraljestvo malenkosti. Takšna malenkost, ki jo celo sebi priznam le s sramežljivim občutkom v srcu, je tudi moje čakanje stričevega pisma z odrešilnim denarjem. Že odkar sem bil prvič z doma, sem po knjižnicah puščal ob strani kupe knjig in po cele tedne delal do blaznih potankosti izdelane proračune, ki so splavali po vodi tisti hip, ko sem jih pričel uresničevati. Najbolj čudno je, da me pri tem ne zanima toliko denar, nasprotno, naj si še toliko dopovedujem, da sem norec, tega čakanja in razburjanja se bojim že vnaprej kakor vraga. Ta zoprni in neznosni nemir, zaradi katerega se me loteva glavobol in mi prihaja malone telesno slabo, se mi je že zdavnaj izpremenil v pravo ljubico, ki me morda nič več ne zanima, ki pa me vendar še noč in dan zaposluje iz častihlepne bojazni, da bi me utegnila prehiteti z varanjem za en sam dan, ali pa bi me prekmalu pozabila, potem, ko bi se že razšla. Proti temu nevidnemu sovražniku v sebi sem uporabil že najbolj zapletene zvijače, ali še vselej sem bil jaz prevaran. Tako si na primer šele zadnji dan pred prihodom pisma izposojujem denar, da bi lahko ostal čim delj pokoncu ter drugo jutro prespal najhujšo nestrpnost pred pismonošnim trkanjem na vrata. Dovolj je, da se pojavi nekje v sosednji sobi rahel šum, pa me spravi pokoncu kakor preganjano žival, in vse do zadnjega odrešilnega trenutka se počutim kakor obešenjak. Hlastno mu vržem napitnino, plačam stanovanje in hrano, ali pa tudi to ne, ter zdrvim v mesto v porog vseh natakarkjev in prodajalk.

Moj zadnji proračun je bil takorekoč že vnaprej zaplenjen in je s vpadal s koncem moje ljubezni. Tri mesece nisem plačal stanovanja. Nisem utegnil misliti na denar, ki je bil skoraj ves namenjen gospodinji in ni mi bilo treba mazati celih strani s številkami. Vse dotlej so bili ti računi vsakokrat daljši, natančnejši in podrobnejši in bi že sami po sebi neovržno pričali o moji blaznosti. Vsaka stvar, ki se je lotim v življenju, mi slej ali prej zrase čez glavo. Zdaj pa se je nenadoma vstavilo, kakor bi nepričakovano ozdravel od svoje živčnosti. Bil sem srečen in zadovoljen in spokojno sem užival svoj mir kakor debutant, ki se mu sanja, da je bila predstava odpovedana. Bilo je kakor bi bil z voljo dosegel to, kar se mi ni še nikoli posrečilo, kakor bi bil opravil dolžnost, ki je več ne morem zamuditi. Vendar sem se to pot najbolj uračunal.

Ne vem počemu vedno tako uživam, kadar plačujem dolgove. Komaj je izginil pismonoša, ko je to prismojeno čustvo zadovoljstva postajalo

že tako vneto, da mi je bilo neznosno, sem poklical gospodinjo in ji z nedopovedljivim zmagoslavjem plačal ves zaostanek.

Vljudno se je priklonila, se nasmehnila in pobrala denar. Bilo ji je videti, da nekaj namerava in da jo ovira presenečenje nad tem nenadnim povračilom. Potlej pa je s še vedno vljudnim smehljajem pričela: »Hvala lepa. Zdaj mi dolgujete le še za prihodnjega pol meseca. Čez dva tedna pride sem neka sorodnica. Mi je prav žal, gospod, odpovedati vam moram.«

»Kaj?«

»Kogá kaj? veseli bodite, da sem vas toliko časa gledala brez denarja in sem vas sploh tako dolgo trpela v hiši. Raztrgali ste mi vso posteljnino s čevlji. Lepo vas prosim, kateri malar pa riše na postelji in maže rjuhe s tinto. Že tri leta vam dopovedujem, da hodite ponoči po prstih domov. Bežite no bežite... Sicer pa ta dva tedna lahko ostanete zastonj, če hočete, saj ne rečem, saj ste veliko dali...« je dejala, pogledala mimogrede na denar v roki in nadaljevala, »i no ja, saj ste dober fant, ko ravno nobenih žensk gori ne vlačite... ampak...«

Lopnilo je po meni, da sem preslišal pol tega, kar je zblebetala, kakor bi me neki čut obrambe napravil gluhega za vse neprijetno. Izrabila je moj molk ter se počasi izmuznila iz sobe.

Storila je kakor vojaki v drugem delu Fausta, ki jih ne plačajo samo zato, ker bi pobegnili, čim bi prišli do svojega denarja. Ali je ta pobožna coprnica, ki me pošilja k maši, čim ji nekaj dni ne plačam stanovanja, res tako neznanško premetena? Po njenem bedastem izrazu sodeč bi sklepal, da je nazadnje še govorila resnico. Morda se je toliko časa učila na pamet svojo pogumno odpoved, da jo je nehote morala izreči tudi še potem, ko je prišla do nenadejanega denarja. Res je, da je do danes držala svojo obljubo, čeprav je poteklo že dvanajst od obljubljenih štirinajstih dni.

Počasi in avtomatično sem vstal in odšel v mesto, ne vedoč, kam naj prav za prav grem. Bilo me je skoraj strah, da bi se s poslednjim denarjem do sitega najedel. Pisati domov bi bilo prav tako nemogoče, kakor pa priti na obisk brez črne obleke, ki je že štiri dni v zastavljalnici. Taval sem okrog brez misli in se potapljal v prijetno žalost, ki me je varovala pred vsakim, itak nepotrebnim ugibanjem. V tej odločitvi sem bil malone srečen. Ničesar nisem pričakoval od sebe, zato pa se mi ni bilo treba razburjati nad nikakšnimi nesmisli. Vse je bilo tako jasno in grozno, da mi ni preostajalo drugega kakor predati se opoju obupa. Pod ranjeno živčno površino se je oglašala pritajena sreča, ki bi morda izginila, čim bi bil tudi na zunaj zadovoljen.

Končno me je popadla nenavadna misel, ki je postajala tako vsiljiva, da sem veroval vanjo vsak hip bolj bedasto in trmasto. Sklenil sem, da grem za prvim znamenjem, ki mi ga pošlje usoda, kakor je delal tisti, ki je hotel obogateti in je čakal prvega starca, ki se bo useknil pred templjem. To rešilno znamenje je bil majhen, s krasno šolarsko pisavo popisan list na oknu trafike. Na njem je stalo, da v zadnjem nadstropju te hiše odajajo sobo za boljšega gospoda. Zadnji dve besedi bi me sicer lahko odvrnili od moje poti, ker pa sem se že odločil iti za usodnim znamenjem, sem šel vseeno za njim.

Skočil sem po stopnicah, se ustavil šele na vrhu in si pričel oddihovati, da ne bi zasopljen, kakršen sem bil, napravil preveč slabega vtisa. Še preden sem pozvonil, se je pojavila izza vrat starejša ženska in vprašala precej neljubeznivo:

»Koga pa iščete?«

»Ali oddajate tu sobo?« Bila je že povsem siva, čeprav še ni bila tako zelo stara. Prav kakor njeni sivi lasje, pa so se ji svetila tudi njena silovito rdeča lica. Ves ta čudni blesk njenega obraza je hipoma zasijal spričo mojega odgovora.

»A, tako, prosim, kar izvolite, tukaj, tukaj, prosim!« Peljala me je noter, se oprostila za trenutek, odprla vrata na notranjem hodniku in spregovorila nekaj besed v sobo, kjer je nekdo igral na klavir. Potlej je odprla druga vrata in mi odprla mojo sobo. V primeri z vsemi dosedanjimi mojimi sobami in celo s tisto pri materi so bila to prava nebesa. Pustila je, da sem pasel pogled, nato pa je, kakor bi se bala neljubih pogljanj, izpregovorila plaho in odločno hkratu: »Štiri sto dinarjev.« Glas ji je izzvenel strogo kakor bi se sama začudila nad to visoko številko. Kadar išče človek stanovanje, ga nikoli ne odkloni, marveč pravi kvečjemu, da se še vrne. Toda to pot niti nisem vedel, kako in počemu naj lažem, zakaj svoje iskanje stanovanja sem še vedno jemal nekam resno. Zaskrbljeno me je pogledala: »Ali gospod še študira?«

Po tem me še nihče ni vpraševal, sicer pa stanujem pri isti gospodnji že ves čas, kar sem se vrnil iz Padove. Čisto ob svojem sem zagledal njen obraz, ki ga je dvigala k mojemu v neki nevajeni bližini. Zbegano sem odgovoril:

»Da.«

»A, gotovo medicino!« Ne vem, počemu si je izbrala ravno to stroko, toda besedo medicina je spregovorila s spoštovanjem do akademskega studija, kakršno je bilo lastno le ljudem predvojnega kova.

»Ne... konzervatorij!« Treba si je bilo brž kaj izmisliti in nehote sem posegel po izgovoru, ki se ga ljudje moje vrste radi poslužujejo v podobnih zadregah.

»Ah, ne... moj sin je tudi konzervatorist... Vidite, če rabite klavir...«

Obstala je sredi govora, odprla vrata in me brez posebnega povabila peljala po temnem hodniku, kjer je viselo po stenah zaprašeno rogovje. Po vsem ozračju je zadišalo po nečem starinskem. Preživela je bila celo njena živahna in vesela maska, na kateri je bila resnična le še nekdanja moda. Vse stvari, ki me količkaj spominjajo otroških let, v katerih še ves tičim, me upijanjajo že oddaleč, kakor bi zavel veter iz dežele, v katero se nikoli več ne vrnem. Dovolj je, da vidim oddaleč obleko, ki me spominja nekdanjih dekliških ukrojev, pa sem za minuto srečen. Dogaja se, da zdravim po cesti za dekletom, ki bi me sicer sploh ne zanimalo. V hipu se rodi v meni predstava o nekdanjih plahih in familiarnih deklicah, ki ne bodo nikoli več lepe na tisti način kakor takrat, ko so še komaj opazno mamile mojo prezgodaj občutljivo čud. Če bi ljubil katero žensko, bi tega ne delal zaradi nje, marveč bi kloštrsko vdano častil prostor, vonj, okolje in čas, mrtve stvari, ki jo sestavljajo in me spominjajo nečesa daljnega, znanega in zatrtega v meni. Tako me prevzame prepevanje, igranje na klavir in razposajeno tulenje, ki prihaja iz internatskih oken — prav tista neopredeljiva in nedoumna gmota ženske čudi, ki me je opajala že kot otroka, ne da bi si jo mogel pojasniti in izčistiti v ljubezen. Ta vonj po prepevanju angelskih zborov na cerkvenem koru, po kadilu, po večernih podeželskih izprehodih, po otroških grehah, po stari knjižnici, po materi in njenem nerodno dostojanstvenem častihlepju, po mo-

litvi in po svetnikih, ki jih še vedno častim kot nekakšne obubožane plemiče — spomin na te mrtve sence me je tolažil tudi v lastnem propadanju, ki sem si ga ničemurno prevedel v zmagoslavno in veličastno umiranje. Rasel sem v živ nesmisel ter se smešil pred profesorji in kolegi s svojim oboževanjem propadlega sveta. Poslušali so me in pravili so, da sem se rodil sto let prepozno, meni pa je bilo dejstvo, da nisem oziroma nočem biti moderen ravno v največjo potuho v mojem uničevanju samega sebe. Njihovo pritlikovstvo mi je rabilo le za izgovor, da sem se lahko samopašno in s prezirljivo pozo vdajal lenobi. V svojem propadanju sem se zdel samemu sebi pomemben samo, če sem zavračal in zasmehoval vse, kar sem videl. Ta svoj izgovor, svojo edino tolažbo, bi si morda poiskal tudi, če bi se rodil preje in če bi bil zrasel v nekoliko manj »starinskem« okolju.

Ne vem, ali ni morebiti v tej pustolovščini z iskanjem stanovanja, ko so se mi že od ranega jutra grmadili vedno novi vtisi in presenečenja, delovalo name vsako novo doživetje s podvojeno silo. Zakaj kadar smo nemirni, zahteva vsako novo čustvo še novega in to zopet novega, čeprav umetnega in varljivega čustva. Morda je bilo vse, kar je sledilo, le stopnjevana živčnost, iz fantazije in prenapetih podob sestavljena lepota, kakor Hoffmanova lutka Olimpija. Poslej nisem imel več prilike, da bi naknadno ločil svoj strastni privid od ženske, ki sem jo gledal zdaj pred seboj, ne da bi si kakor koli zapomnil njen izraz. Ne moremo si določno in jasno zapomniti ljubljenega obraza, kakor bi nam zaverovanost dovoljevala, da ga gledamo samo skozi prizmo vedno novih, izpreminjastih, prijetno varljivih in negotovih vtisov.

Dama z rdečim obrazom in srebrnimi lasmi je odprla vrata pred menoj in me potisnila v sprejemnico, kjer naj bi videl klavir. Dvoje mladih ljudi je planilo od mize, študent in študentka, dvoje v svoji kretnji živih in hkratu stekleno prozornih bitij, ki sta spominjali na sliko marljivega učenčka na ljudskošolski steni.

»Ah, da, to so moji otroci. Gospod išče sobo, kako je že cenjeno ime, ah, da, saj res, gospod Ožegovič — moj sin je tudi navdušen muzik in hoče zaradi tega pustiti filozofijo. Seveda, težko je zdelovati oboje hkratu, ampak fakulteta je le fakulteta . . . Moj mož je bil polkovnik, pa je vedno sanjaril o tem, da bi pustil vojaščino in dovršil študije . . .«

Sin jo je prekinil z na pol slišno, nerodno in surovo opazko, ki je izzvenela, kakor bi dejal »Ah, pena v . . .« Pri tem se je dvakrat zazibal s suho, okretno postavo, ki je pri vsej pravljlični discipliniranosti, polikani in očitvidno podedovani obleki učinkovala na moč mahedravo in nemarno. Takoj sem imel pred seboj podobo simpatičnega bedaka, ki je tako pogost privesek lepih sester.

»Ja, nič, kako boš pa živel,« je dejala stara dama in se zasmejala, kakor bi hotela s smehom opravičiti sinov faux pas. Nato se je obrnila k meni z narejeno nagajivim glasom: »Malo ga moram pokregati, saj drugače je sila priden, moji otroci so vedno odličnjaki. Instruira po cele dneve, zraven pa se uči še jezike. Zdaj se uči angleščino, kar iz slovarja . . . ne vem, do katere črke je že prišel . . .«

Bedak, odličnjak, simpatičen brat lepe sestre. Zagonetna sila, ki se je že ves dan igrala z menoj, se je ponorčevala nad menoj. Kako sem mogel govoriti s to klepetavo, srebrnolaso damo in ves čas misliti, da govorim prav za prav z njeno hčerjo? Toda ta je molčala in se le v zadregi

nekam hladno smejala. Polagoma mi je postajala umljiva materina zgovornost. Izvedel sem, da prvič oddajajo sobo in da so torej že nekaj dni v slovesnem in plahem pričakovanju stanovalca, v katerem vidijo zdaj blagega rešitelja, zdaj lopova. Ko sem premagal prvo nezaupanje in občutek sramu, da si morajo pomagati z najemnikom, smo se razgovorili kakor bi bili zaljubljeni drug v drugega, kakor bi bili stari, sila udomačeni znanci. Zbijali smo celo šale na račun svoje »revščine«. Morda sem jih nevede nekoliko prevzel s svojo hipno ljubeznijo do gospodične Magde — šele zdaj sem od nekod začul ime Magda — ljubeznijo, ki je govorila skozi vsakdanje besede o boljših gospodih in slabih najemnikih.

Sprejel sem stanovanje, in obljubil, da se še jutri vselim vanj, v isti sapi pa sem popravil prejšnjo laž z novo, nič manj bedasto, namreč, da se pravkar vračam iz padovanskega konzervatorija. Nisem se utegnil domisliti, da bi me poznali že iz ceste. Popis Padove in Dunaja, kjer so živeli nekaj časa med vojno, je rešil in še dvignil moj ogroženi ugled.

»Kaj pa ste igrali preje? Melodija mi je bila znana.« Muzik me je začudeno in pokroviteljsko pogledal. »Igrala sva vendar četveročno. Tretji stavek iz pete simfonije. Tragica,« je dodal suhoparno in z naglasom, ki je bil vse prej kakor pa muzikalen.

»Tragica« mi ni bila znana, še manj pa sem ločil četveročno igranje od dvoročnega. Kakor v strahu, da bi se čisto po nepotrebnem izdajal, sem se zatekel v čustvenost in poltiho ponovil melodijo.

»Da, da, takole gre,« je pripomnil, odprl klavir, zaigral najprej stoje z eno samo roko, nato pa z nerodno ukazovalno kretnjo pomignil še sestri. Zdaj, ko je sedla in mi obrnila hrbet, mi je šele postalo povsem jasno, da sem že ves čas osredotočen nanjo. Bilo je, kakor bi zdaj nenadno zmanjkalo mojim čutom snovi in bi morali v hipu pogoltniti, česar se doslej niso mogli nagledati in dojeti. Bilo je, kakor bi šele zdaj postal pozoren na vse, kar se je ves čas tiho pretakalo vame in udarilo na dan šele s prvim udarcem na klavir. Zgodilo se je vse istočasno, ko je v mojem za trenutek spočitem sluhu silovito zagrmel prvi akord. Strašen in mnogoobličien akord, v katerem je bilo zgoščeno vse, ljubezen, mrtvaško blede vrat, ki sem ga nenadoma zagledal, ogromna svetla in zajčje plaha zenica, ki je govorila o strahu pred življenjem, strahu bitja, ki je raslo in uspevalo le med temi štirimi stenami kakor pod steklom, strašen žgoč samoočitek zaradi laži, in zavest, da bom vsak čas izgnanec iz tega na pol pravljičnega in tako žlahtno smešnega raja. Ta akord, v katerem je bilo vse to sprva tako strašno zgoščeno, se je pričel cepiti šele v naslednji minuti v posamezne podobe in občutke. Prepletal jih je in razvijal v grozno in prijetno občutje ljubezni, osmešenja, osramočenja in zopet ljubezni. Če bi ne bil lagal, bi zdaj nič več ne mogel s tako besno in vročo željo gledati tega vratu, ki se mi je ob vsakem novem zvoku bližal in se odmikal, prav kakor se mi je dozdevala laž, da se že jutri vselim, zdaj verjetna, zdaj nemogoča in odurno grda. Vse, kar sem kdaj počel in doživljal, je viselo zdaj na tej laži, tej drobni nitki, ki se bo zdaj utrgala. Kakor bi imelo še kak smisel in kakor bi bilo mogoče raztegniti to laž, ki mi je v isti roki vse dajala in vse jemala, sem ponavljal pri sebi ta zločin in — večer lažnivec, kakršen sem, v tem najbolj živem trenutku umetno podaljševal svojo srečo.

»Magda!« Godbo je prekinil dolg in rezek glas dame s srebrnimi lasmi in rdečimi lici, ki je stala pred odprtimi vrati. Nisem vedel, kdaj je izginila

in se zopet vrnila. Stala je, gledala z dostojanstveno in hladno zlobo ter čakala na izpolnitev ukaza. Nastala je tišina, vsi trije smo presenečeno gledali ter čakali smehljaja in besedice, ki bi pretrgala in opravičila ta čudni molk, ki je postajal vedno globlji. Nisem utegnil razmišljati, ali se je med tem stari dami posvetilo v glavi, kdo sem. Toda tišina je med tem do skrajnosti razdražila v meni strah pred razkrinkanjem. Usodna nitka se je trgala v svojem poslednjem vlaknu. Vstal sem in spregovoril nekam predse:

»Ja, saj moram iti. Jutri torej.«

»Jutri,« je dejala rdečelična gospa hladno in dvoumno in se čisto rahlo priklonila. To je bil moj edini pozdrav. Zaneslo me je po stopnicah, kakor bi se podiral za menojo most, ki ga nikoli več ne prekoračim.

Vse dneve, ki so minili od takrat, nisem opustil prilike, da bi še kdaj iz varne daljave zagledal in zasledoval Magdo. V tem me ni motila niti zavest, da nisem osramotil samo sebe, marveč tudi celo družinico, ki me je morda zaman čakala. Vedel sem, da bo ostala dogodivščina s »Tragico« vedno majhen in za vedno nepristopen otoček v mojem življenju, toda z vsako mislijo sem gradil hipen, toda nasilen most do njega. Bil sem kakor pajek, ki se ne more izmotati iz svojih lastnih mrež. Hodil sem po cestah, se zgrozil ob vsakem smehu za mojim hrbtom, ob vsakem pogledu, ki je obtičal na meni in ob vsaki ženski, ki me je od daleč spominjala na nejasne, prave poteze, ki so mi še ostale. V vsak obraz, ki me je zaposlil že iz daljave, sem vnesel nešteto majhnih podobnosti, ki pa vse skupaj še vedno niso ustvarile prave podobe. Vsi ti sicer tako osovraženi obrazi so mi bili zdaj malone posvečeni prav kakor aleja, v kateri sem zamišljen presedel cele dneve in čakal, kdaj planem pokoncu kakor obstreljen in se skrijem v prvo vežo. Plašila me ni niti misel, da sem nemara že nekje videl pravi obraz, ki me v svoji resničnosti ni nič več mogel spomniti mojega živčnega privida ob »Tragici«. Prav tako malo me je ovirala tudi zavest, da se ta tako nenavaden in zdaj prvič prijeten nemir po vsej človeški pameti lahko poleže le v razočaranje ali v počasno pozabljenje.

In vendar je prišla. Danes popoldne se je zgodilo. Videl sem, kako se je nenadno kakor iz megle pojavila njena nejasna in vendar nezmotljivo njena postava. Bilo je, kakor bi jo spoznal po duhu, ki hodi pred njo, po tihem in posebnem valovanju zraka, ki ga povzroča, njeno premikanje in ki je dostopno le mojim, za to posebej dovtetnim čutom. Dvignila je glavo v nekem čudnem zanosu, se obračala proti meni, ne da bi se hotela srečati z mojim pogledom: nič opazujočega ni bilo v tem, pa tudi nikakšnega očitka posmeha ali odpuščanja. Zdelo se je le, kakor bi me hotela le čim bolj izzivajoče opozoriti nase. Pograbilo me je, da bi planil za njo, jo zgrabil in se prepričal, ali ni nemara zopet privid na pol blaznega človeka ter ji priznal vse, od ljubezni, pa do svoje laži, ki sem jo tvegala tej na ljubo. Morda mi je za ta podvig zmanjkalo že telesnih sil — čeprav zdaj že vso noč sestradan, utrujen do smrti in razdražen do onemoglosti prvič po dolgih mesecih kdo ve zakaj zopet pišem svoj dnevnik — omahnil sem nazaj, kakor bi mi ropot tovornih voz po kamnitem tlaku, pokanje z biči, pogled na pestunje in na prenevedanje penzionistov s palicami v roki in pipami v ustih, bližina toliko grdega v kali zadušila to poslednjo čisto željo. Nikoli ni bilo v moji moči, da bi se dokopal do lepote v teh obrazih, ki je ostala zame vedno neodkrita.

Da, še več, ko končujem svoj današnji dnevnik, me navdaja nepopisen sram, da sem moral ves čas pripovedovati o sebi, o svojih smešnostih in grdotah, ki pa so se mi zdele še vedno tako vredne, da sem se lahko razkazoval z njimi pred samim seboj. Toda v resnici nisem v bistvu še nikoli tako malo mislil o sebi kakor v teh zadnjih dneh. Bil sem srečen in sem še srečen, da sem lahko, četudi le za hip, pozabil nase in odvalil iz sebe tisto strašno breme, svoj večni strah zase, ki mi je bil že kot otroku vsiljen od zunaj. Zakaj jaz se ne znam maščevati nad usodo.

PESEM

H. W. LONGFELLOW

Ostani, beži od sveta,
le dom ti mir in srečo da,
a kdor potuje negotov,
je poln skrbi, je poln dvomov:
najbolje je doma.

Utrujen, težkega srca
potuje sem, potuje tja,
vetrovi divji ga tepo,
ki dvomi mu jih prineso:
najbolje je doma.

Ostani torej tam, kjer si,
le v gnezdu ptiček varno spi,
a če se dvigne, sfrfota,
preži že jastreb nanj z neba:
najbolje je doma.

Prevedel Griša Koritnik.

SERGEJ JESENIN

ŠTUDIJA O RUSKI REVOLUCIJSKI KNJIŽEVNOSTI

JANKO LAVRIN

I.

Ruski simbolizem je bil vse preveč inteligenčno gibanje, da bi moglo preživeti revolucijo. Delil je usodo vseh ostalih meščanskih podvigov. Nekaj njegovih pristašev je pomrlo v prvih letih novega režima, drugi so se izselili ali pa se pridružili novim književnim klikam in sektam. Te so večji del izumrle prav tako hitro, kakor pa teorije, na katere so se opirale. Dve smeri, futurizem in imaginizem, pa sta vendar toliko pomembni, da zaslužita posebno pozornost.

Futurizem se je pričel na Ruskem prav za prav že okrog leta 1910. s Hlebnikovimi »kubističnimi« jezikovnimi poizkusi. Njegovi pristaši so privzeli še razne tuje vplive, Marinettja, Whitmana in Verhaerena ter tako ustvarili izzivalno mešanico tujih in domačih prvin. Marinettijev naskok na *pasatistično* umetnost in kulturo ni šel ruskim razumnikom in polrazumnikom, ki niso pripadali nobenemu družabnemu razredu, nič manj do srca kakor pa njihovim zapadnim bratcem. Nekateri so pozdravljali ta nauk kot pravi evangelij. Gibanje, ki se je zdelo sprva skoraj šala, se je polagoma razraslo v novi *sturm und drang* in je zavračalo vse družabne in kulturne vrednote. Toda futuristi so se zares znašli v tej kaotični revolucijski dobi. Njihovega vodjo, Vladimirja Majakovskega so novi vlastodržci celo povzdignili do nekakšnega dvornega pevca zraven pa do verzifikatorja boljševističnih idej.

Imaginizem, ki je podoben, toda ne popolnoma istoveten z anglo-ameriškim gibanjem istega imena, je zrasel deloma iz futurizma samega. V življenje so ga priklicali leta 1919. s proglasom, ki trdi, da je podoba (imago) edini pesniški cilj in sredstvo. Ker so smatrali pesem le za vrsto izvirnih podob, so pesniki te smeri napenjali domišljijo do groteskne obskurnosti. Sicer pa to gibanje ni pokazalo kdo ve kakšne življenjske sile. Morda bi ostalo povsem neopaženo, če se mu ne bi začasno pridružil eden najboljši nadarjenih mladih pesnikov, Sergej Jesenin.

II.

Jesenin in Majakovski sta vodilna pojava v pesniški žetvi prvega boljševističnega desetletja. Toda, kakšna razlika je med obema nadarjenima mladeničema, ki sta oba končala s samomorom! Majakovski, ki je bil prav tako malo izobražen kakor pa Jesenin, se je zdel malone izkoreninjen iz zemlje in ljudstva. Revoluciji se je pridružil predvsem zato, ker je pomedla s staro Rusijo, da celo zato, ker je bila mednarodna in proletarska. Jesenin pa je bil tipičen kmet, nele po rojstvu, marveč tudi po duši in nagnjenju. Bil je tako navezan na rodno zemljo in na kmečke tradicije, da se jim ni mogel nikoli odtegniti. To mu ni uspelo niti takrat, ko si je prizadeval, da bi se prilagodil življenju mesta in revolucije.

Majakovski je postal glasnik vstajajočega proletariata, Jesenin pa je bil pesnik kmetov in vasi, »poslednji pesnik vasi«, kakor se je sam krstil. Vendar bi bilo napak, če bi smatrali njegovo poezijo za vaško folkloro ali *couleur local*. Zato je vse pregloboka. Njegovo delo bi lahko označili kot pesniški samoizraz kmečkega duha v nasprotju z ogrožajočo ga industrijsko mestno miselnostjo. Najzgodnejši in pglavitni vir Jeseninega navdihnenja je bila vas in njen prvobitni primitivni duh, ki ga je preizkusil v svoji pesniški naravi.

Vas in ruska kmečka poezija, ki je štela med svoja imena že Kolcova in deloma Nekrasova, je dobila v simbolizmu novega pogona. Po živahnih pesmih Sergeja Gorodetskega so se pojavili novi glasovi iz kmečkih vrst samih. Eden takšnih pesnikov Nikolaj Kljujev je kar pomemben pojav v ruskem modernizmu. Njegovi verzi izžarevajo pristno kmetstvo ter nam verno prikazujejo vas in celó življenje patriarhalnih starovernikov (razkolniki), iz katerih je izšel. To smer je izražala tudi poezija vaškega mladeniča Jesenina, ki je zaslovel, čim je prišel leta 1919. v Petrograd.

III.

Jesenin je, prav kakor že pred njim Kljujev v svojem knjižnem debutju, pod navidezno skromnostjo spretno skrival dobršen del kmečke zvitosti. Pomagal si je celo s pozo »idiličnega pastirčka« in ruska inteligenca je jemala vse to resno. Njegov prijatelj Marienhof pravi v knjigi o Jeseninu, da je nalašč nosil obrobljeno kmečko srajco, kmečko čepico in škornje. Po literarnih sestankih in čajankah je igral na harmoniko vaške pesmi. To je seve veselilo literarno elito, ki je prišla tako v stik s »pristnim« ljudstvom in ji pri tem niti ni bilo treba zapustiti udobnih salonov. Jesenin je to dodobra izkoristil v svoje namene, čeprav se je na tihem smejal svojim poslušalcem.

Ne glede na te maskerade je bil Jesenin vseeno iz snovi, iz katere nastajajo resnični pesniki. Njegove mladostne pesmi, ki obravnavajo vaško življenje in motive, so vsekakor pristnejše kakor pa njegove kmečke srajce, škornji in harmonike. Kljub vsem eksperimentom z novim ritmom in novimi oblikami poje spontano kakor bi improviziral. Glavni pripomoček so mu kmečki izrazi in prispodobe. Pesniško praznoverje, naivni animizem in panteizem tekmujejo med seboj, da bi ustvarili intimno in vendar oddaljeno »kmečko« ozračje, ki preveva te pesnitve.

To je ena stran njegove poezije. Njegova druga poteza pa je anarhični in docela azijski »dah«, ki je bil dokaj značilen za predvojne ruske kmete. Temu neugnanemu dahu moramo pripisovati, da je Jesenin opeval nekatere najbolj razdiralne lastnosti revolucije. Sentimentalne in vihrave prvine se prepletajo v njem kakor v fugi.

IV.

Jeseninova zgodnja poezija ne samo vpada v dobo simbolistične šole, marveč ji tudi pripada. Ko je ta šola že umirala, se je pojavil na obzorju kot ena novih obetajočih sil.

Ker ga ni ovirala nikakšna literarna kultura, se je zanašal le na svoj pesniški dar in je rabil besede, primere in podobe, ki jih je pobral nekje v globinah ljudskega duha. Pri tem pa je bil kot otrok vasi najboljši takrat, kadar je pesnil v simbolih vaškega življenja, za katere je našel vselej pravi poudarek ter jih je večkrat naravnost mitološko širil in poglobljajal.

Celo z Bogom in svetniki ravna kakor bi bili neločljivi od polja, žetve in živine. Bog mu je sivi starec, ki seje zvezde kakor zimsko setev. Jeseninova mehka pokrajina ima mehke kravine oči. Jutranja zarja, ki vstaja nad žitnimi polji, ga spominja na kravo, ki liže svojega novorojenega rdečega telička. Mesec je kakor zlata lutka ali pa kakor »kodrasto jagnje, ki skaklja po modri livadi«. Rusko jesen primerja »kostanjevo rjavi kobilu, ki si češe gosto grivo«.

Prvobitni kmet je bil v njem tako močan, da ga ni mogel premagati v sebi tudi še, ko je že posegel po drugih snoveh. V obeh ruskih prestolnicah je kopicil lovorje in razočaranja, zraven pa je še vedno smatral žitno polje in rodno kočo za svoj pravi dom. Revolucijo je pozdravljal čisto drugače kakor pa Blok in Majakovski. V njej ni videl izpolnitve inteligenčne težnje po obnovi življenja, še manj pa nekakšen proletarski ples na razvalinah starega sveta. Pozdravljal jo je le kot kmet. Ta brezpokojni in hkratu utopistični kmet, ki se je skrival v

njem, ga je pripravil, da je napisal leta 1919. revolucionarno himno *Inonija*, ki jo lahko smatramo kot kmečko protiutež Blokovi *Dvanajstoric*. Bujnejša je in zato manj živa kakor pa Blokova pesnitev. Prikazuje nam vizijo novega sveta, ki ga ne vladajo proletarci in stroji, marveč kmetje, ki žive v svobodni in vesoljni Arkadiji. Pesnitev je po svojem jeziku in tonu skrajno revolucionarna, po svojem bistvu pa se zdi protiproletarska.

Če bi lahko primerjali *Dvanajstorico* z disciplinirano in ukovano ekstazo, je *Inonija* vročica, ki prehaja že v čustveno in retorično razuzdanost. Bil je prevzet od lastnih besedi in prividov in je položil vanje vso svojo vihravost, svojo utopistično nprav pa tudi vse svoje duhovno razbojništvo. V tok besedne histerije se meša hotena »preroška« ognjovitost.

»Ostrigel bom nebo kakor hrastavo ovco. Pregrizel se bom skozi mlečno cesto ... Dvignil bom svoje roke vse do meseca in ga strl kakor oreh ... S svojo silno roko lahko postavim na glavo ves svet. Osem peruti mi udarja z ramen kakor bliski.«

Kakor bi hotel zadušiti v sebi neki notranji strah, je bruhal eno »kolosalno« primero za drugo. Pozabil je na krotkega kmečkega Odrše-nika, ki se oglaš v njegovih prejšnjih pesmih in hripavo tuli: »Telo, Kristusovo telo bom izpljunil iz ust ...« Konec konca pa se — če izvzamemo nekatere nejasne arkadijske privide — ne dokoplje do ničesar drugega kakor do še nejasnejše retorike o novi zemlji, »kjer biva božanstvo življenja, kjer verujejo v moč in kjer resnica ne biva izven človeka, marveč v njem samem«. Obrabljene fraze, le nekoliko vsiljivejše in glasnejše.

Pesnitev je nekakšen prehod iz njegove zgodnje lirike v imaginistične poizkuse, katere pa je kmalu opustil. »Imaginizem je bil le formalna teorija, ki smo jo morali poudarjati«, piše pozneje v nekem avtobiografskem zapisku. »Toda imela ni nikake podlage, umrla je in nam zapustila le resnico, da so važne samo organske podobe.«

Svojo pesniško grupo je zapustil še o pravem času. Še prej pa je moral doživeti celo vrsto škandalov in razvratnosti, ki mu jih je mogla nuditi boemska in podzemna Moskva.

V.

Prav kakor nekateri njegovi nič manj vihravi književni prijatelji, bi se bil tudi Jesenin prav rad vživel v burno življenje prestolnice, v kateri pa se je čutil zelo tujega in malone kot izvržek. Norčeval se je z vsega in hodil okrog »nepočesan in kakor oljna svetilka« — ponosen na svojo nesramnost in svoje razbojništvo. Številni nočni prepiri, opravlki s cipami in zločinci, neodgovorne poroke in razporoke (ena takšnih bolj ali manj zakonitih žen je bila tudi slavna plesalka Izidora Duncanova), umazane beznice, policijske stražnice in bolnice — to je spomin teh nemirnih Jeseninovih let.

Toda v tem divjanju je bil obup. Njegovo početje je bila norčavost sentimentalnega, romantičnega dečka, ki je hotel »poročiti belo vrtnico s črno krastačo« in je skušal zdaj le čim prej pozabiti na svoj polom in na svoj stud. Njegova nesreča je bila v tem, da se je rodil prepozno in se ni mogel več vživeti v dobo, v kateri je živel. Njegovi nagoni so pripadali vasi in kmetu in tako ni mogel več prilagoditi svoje narave mučnemu hrupu proletarske revolucije. Bil je preveč občutljiv, da bi

prenesel stvari, ki jih je videl okoli sebe, in bi se bil zrušil že mnogo preje, če se ne bi mogel začasno zateči v cinizem, v škandale in beznice. Ciničen človek je često le pritajen idealist. Prav to pa je bil nedvomno tudi Jesenin, zlasti še takrat, ko se mu je pričela majati vera v vas in v revolucijo hkratu.

Bil je izzivalen v običajih, še bolj pa v pesmih. Včasih je paradiral z izrazi, ki niso običajni v civiliziranem pogovoru. Njegove nakopičene podobe so bile često preveč narejene. Takšne so tudi nekatere propagandne stvari, na primer njegov dolgovezni in v celoti šibki *Pugačev*. Nekaj njegovih bezniških pesmi pa ima vendar pristen tragičen prizvok in napetost doživljenih halucinacij.

VI.

V tistih prevratnih letih, polnih nemirov in škandalov, ga je mučilo hrepenenje po izgubljeni podeželski Arkadiji, ki jo je zato pesniško olepševal. To hrepenenje prihaja do izraza v *Razbojnikovi izpovedi* in v *Povratku*, to pot že v nekoliko drugačni obliki. V tem delu popisuje novo sovjetsko vas, ki je nič več ne spozna in se čuti v njej tujega. Celo njegova sestra, ki je sveže kmečko dekle, požira debeli zvezek Marxovega *Kapitala* kakor bi brala biblijo. Rusija, ki jo je ljubil, in je bil v njej zakoreninjen, je umirala. Zapuščala je le nemir prehodne dobe in pa takšne izgleda na bodočnost, ki so bili tuji njegovim preprostim kmečkim nagonom. Zakaj, kljub svojim zagonetnim potom, je bil Jesenin vedno preprost, vse preveč preprost za dobo in njene prilike, v katerih je moral živeti. Psihološko ni nikoli prerasel vasi, negibne in lene vasi, ki je bila patriarhalna ravno zaradi svoje negibnosti. Na drugi strani pa je že nova, izpremenjena vas prerasla tudi njega in ga prehitela. Slava ga je medtem kvečjemu izravnotežila kakor otroka, ki je zaužil preveč ponarejenega vina.

Bil je preveč občutljiv in osredotočen nase, da bi mogel kljubovati tej neljubi resničnosti in se boriti z njo. Tako je obvisel nekje v zraku. Na njem je težil svet, v katerem ni bilo več mesta za njegove pastoralne ideale. Tako se je najprej maščeval nad življenjem, potlej pa še nad seboj. Napravil je nekak moralni harakiri. Užival je v lastnem propadanju in v slutnji svoje usode. V zadnjih dveh letih življenja je imel nekaj kratkih razdobij, v katerih je bil pripravljen »sprejeti vse, ne da bi si še česa želel.« Ali še vseeno je hrepenel po idilični Atlantidi, ki je utonila v revoluciji. Zadnji obisk rojstnega kraja ga je le še dokončno razočaral. Namesto da bi našel svoj stari paradiz, se je vrnil v življenje, v katerem se je čutil kot živ anahronizem. Utegnil je le še opevati svojo žalost ali pa jo zadušiti v šumu beznic.

Tudi glede oblike se je zdaj še enkrat spremenil. Vrgel je čez plot imaginistične ekscentričnosti in si vzel za vzgled jasni Puškinov genij. Še enkrat je zaigral na preproste in prisrčne strune. V *Perzijskih temah* je celo ujel nekaj Puškinove mirne neskrbnosti. Toda to je bilo le na videz in je trajalo le malo časa — vse dotlej, dokler se ni vrnil s svojega potovanja po Vzhodu.

Potlej se je znova potopil v nekdanji vrtinec življenja. Ali ni mu več pomagalo, če se je opajal z vinom, ženskami in škandali. Bil je že preveč utrujen. Napadla ga je melanholija, hipohondrija, stud in stud do samega

sebe. Videl je le en edini izhod in je posegel po njem. Nekaj melo-dramatičnega je bilo v njegovi smrti. Svojo poslednjo pesem je pisal z lastno krvjo.

VII.

Takšna je bila pot pesnika, ki bi bil nemara manj pomemben, če bi njegova usoda ne bila simbolična za težavni prehod iz stare v novo Rusijo. To je bil prehod iz patriarhalnega, poljedelskega v industrializirano socialistično življenje. Vse Jeseninovo delo nam zelo dojemljivo odraža notranji spor, ki ga je povzročila v njem ta sprememba. Ta spor nam tudi pojasnjuje, da je tako čudežno naglo zaslovel v prvih treh letih ruske revolucije. Ne njegovo revolucionarno vpitje, marveč idilično domotožje, je našlo tolikšen odmev pri sodobnikih, ki so bili priče izumiranju stare poljedelske Rusije. Če hočemo iskati podobnih primerov v ruski književnosti, se nam je treba vrniti le k Turgenjevlevemu domotožju po patriarhalnih »gnezdih« propadajočega ruskega plemstva v šestdesetih letih in sedemdesetih letih preteklega stoletja. Vsaka doba ima svoj labodji spev. Takšen labodji spev ruske plemenitaške dobe je bila umetnost Turgenjeva. Doba inteligence ga je našla v Čehovu, stara kmečka Rusija pa v Jeseninu.

Jeseninova izvornost je v njegovi liriki, ne pa v revolucionarnih verzih, čeprav si je prizadeval, da bi primerno pozdravil revolucijo. Ali konec konca se je izkazalo, da so njegovi nagoni le močnejši kakor pa nauki, ki si jih ni mogel nikoli povsem prilagoditi. Obvisel je nad prepadom, ki se dviga med izginjajočo preteklostjo in še nejasno bodočnostjo. Po vsem tem ni mogel ravnati drugače kakor pa je. Samomor je postal skoraj neizbežen. Zgodovina naj odloči, ali je patriarhalno rusko kmetstvo kaj lažje prešlo iz ene dobe v drugo, kakor pa se je posrečilo kmečkemu bardu Jeseninu.

SOLEDAD

MIGUEL DE UNAMUNO

Ko se je Soledad¹ rodila, je njena mati umrla. Že Leopardi je pel, da spravlja rojstvo življenje v nevarnost:

*nasce l'uomo a fatica
ed e rischio di morte il nascimento.*

Življenjska nevarnost za tistega, ki se rodi, in za tistega, ki rodi.

Uboga Amparo,² Soledadina mati, je vseh pet let svojega zakona živela življenje polno skrbi in tihe tragike. Njen mož je bil nedostopen; zdelo se je, da je neobčutljiv. Ubožica ni nikdar vedela, kako je prišla do moža. Kakor nekdo, ki se zbudi iz sna, se je zavedela, da je nanj navezana. Vse njeno predzakonsko življenje, se ji je zdelo odmaknjeno v megleno daljavo, in če je pomislila na tisti čas, se je spominjala same sebe, neporočene, kakor tuje ženske. Ni vedela, ali jo mož ljubi ali jo prezira. Domov je prihajal samo, da je spal in jedel, da je zadovoljeval svoje živalske potrebe. Delal je zunaj, razgovarjal se je zunaj, zabaval

¹ Špansko žensko ime, ki pomeni: Samota.

² Špansko žensko ime, ki pomeni: Zavetje.

se je zunaj. Svoje uboge žene ni nikdar ogovoril z besedo, ki bi bila glasnejša ali trpkejša, kakor vse druge njegove besede. Nikoli ji ni ugovarjal. Če ga je ona, uboga Amparo, kdaj kaj vprašala, če je hotela o kakšni stvari slišati njegovo mnenje, ji je vselej odgovoril: »No, prav, lepo, pusti me pri miru! Kakor hočeš!« In ta trdovratni »Kakor hočeš« se ji je kakor oster meč zadrl v bolno srce! ,Kakor hočeš«, je premišljevala ubožica, to se pravi, da moja volja ni niti toliko vredna, da bi ji nasprotoval. In potem ta ,Pusti me pri miru«, ki je gorje tolikih zakonov! V Amparinem zakonu, v tistem, kar naj bi se imenovalo Amparin zakon, je ta strašni, pomenljivi ,Pusti me pri miru«, vse zastrupljal.

Po enem letu njunega zakona je Amparo rodila sina, toda črna brezupnost njenega doma je klicala po hčeri. Sin, si je mislila, to je prav za prav mož! Moški imajo vedno opravke izven doma. In ko je bila spet pred porodom, je sanjala samo še o hčeri. In tej naj bo ime »Soledad«! Amparo je legla težko bolna. Srce ji je slabelo od ure do ure. Čutila je, da živi le še, da spravi hčer na svet: v ta mračni dom. Poklicala je moža in rekla:

»Čuj, Pedro, če bo, kakor upam, hčerka, ji boš dal ime Soledad, kaj ne?«

»Prav, prav,« je odgovoril soprog, »saj je še čas za taka razmišljanja!« Mislil je na to, kako se bo moral zaradi sitnosti, ki so zvezane s porodom, tisti dan odpovedati partiji domina.

»Pedro, čutim, da bom umrla, da tega ne bom prestala...« je nadaljevala.

»Domišljija!« je odvrnil.

»Mogoče!« je odgovorila Amparo. »Ampak, če bo hčerka, jo boš krstil za Soledad, kajne?«

»No, lepo, pusti me pri miru! Kakor hočeš!« Tako je zaključil pogovor.

In Amparo ga je pustila za vselej pri miru. Po porodu ji je ostalo še prav toliko časa, da je lahko videla, da je rodila hčer. Njene zadnje besede so bile:

»Soledad, kajne, Pedro? Soledad!«

Mož je ostal sam in ni vedel, kaj naj-počne. Bil bi se usmrtil, če bi bil za to sposoben. Vdovec — pri njegovih letih in z dvema majhnima otrokoma! Kdo naj mu vodi gospodinjstvo, kdo odgaja otroke? Kajti predno dekletce toliko odrase, da bo lahko prevzelo gospodinjstvo... In kako naj se znova poroči? Ne, v drugič se ne bo ženil. Zdaj že ve, kaj je to zakon. Če bi bil to preje vedel! O, to ni zanj! V nobenem primeru, še enkrat se ne oženi!

Soledado je poslal v neko vas v odgojo. V svoji hiši ni maral nikakih nepravil z dojenčki in dojljami. Dovolj mu je bilo že tega, Pedrina, ki je bil tri leta star.

Soledad se je komaj spominjala svojih prvih otroških let. Nekje v daljavi so bili njeni zadnji spomini; spomini na pusti, neprijazni dom in na nedostopnega očeta, to se pravi na človeka, ki je z njo pri isti mizi jedel in ki ga je sicer videla samo v trenutkih, ko je vstajal, in drugič v trenutkih, ko je lezel v posteljo. In potem tisti predpisi, izsiljeni poljubi! Njena edina družba je bil Pedrin, njen brat. Toda Pedrin se je igral z njo v najožjem smislu besede. To se pravi, ni se igral v družbi z njo, ampak se je igral z njo, kakor se igramo z lutko.

Ona, Soledad, Solita, mu je bila za igračo. In kot bodoči mož je bil brezobziren. Ker je imel močnejše pesti, je hotel zmerom uveljaviti svojo.

»Ženske niste za nič! Moški so, ki ukazujejo!« ji je nekoč dejal.

Soledad je bila zelo občutljive narave, čudež tenkočutnosti. Taka genialna dojemljivost je pri ženskah pogosta, ali ker se ne izraža stvarniško, ugasne, ne da bi jo kdo opazil. Prvič je Soledad jokaje in vsa razboljena tekla k Sfingi, k svojemu očetu, in ga prosila pravice. Toda neizprosni mož ji je suho odgovoril:

»Že prav! Pusti me pri miru! Poljubita se, in gorje vama, če se to še enkrat pripeti!«

Menil je, da je mogoče tako vse urediti in se obvarovati neprijetnosti. In res se ni več pripetilo; ker Soledad se ni hotela še enkrat pritožiti pri očetu, ampak je molče prenašala bratove surovosti; pustila je očeta pri miru in se obvarovala ponižujočih bratovih poljubov.

Žalost njenega doma je bila zmerom večja in zmerom temnejša. Soledad si je odpočila samo v šoli, kamor jo je vtaknil oče. Bil je polovični upokojenec, in se je tako odkrižal še za par ur dnevno. V šoli je Soledad izvedela, da ima vsaka njenih prijateljc mater ali pa jo je vsaj imela. In nekega večera, ko so jedli, je tvegala nadlegovati svojega očeta z vprašanjem:

»Povej, papa, ali sem tudi jaz imela mater?«

»Neumno vprašanje!« je odvrnil mož! »Mi vsi, vsak človek ima mater! Zakaj me to sprašuješ?«

»In kje je moja mati?«

»Umrla je, ko si se rodila.«

»Oh, moja mati!« je vzkliknila Soledad.

Tedaj je oče za trenutek pretrgal mračni molk in ji povedal, da je bilo njeni materi ime Amparo, ter ji pokazal sliko umrle.

»Kako lepa je bila!« je vzkliknila Soledad.

»Da, toda ne tako lepa ko ti!«

Ta nehoteni očetov vzklik je bil izraz njegove puhle domišljavosti. Menil je, da je njegova zasluga, če je hčerka lepša od njene matere.

»In ti, Pedrin,« je vprašala Soledad, ki se je ogrela ob iskrici očetove domačnosti, »ali se je ti spominjaš?«

»Kako naj se je spominjam, če sem bil komaj tri leta star, ko je umrla!«

»Če bi bila jaz ti, bi se je spominjala,« je odgovorilo dekle.

»Seveda, ženske ste zmerom pametnejše kakor moški,« je odgovoril bodoči mož razjarjeno.

»To ne, ampak me se laže spominjamo...«

»Prav... prav! Ne govori neumnosti in me pusti pri miru!«

Tako se je zaključil pogovor tistega večera, ko je Soledad izvedela, da je imela mater.

In morala je toliko misliti nanjo, da se je je skoro zares spominjala. Soledad je poživila svojo samoto s sanjami na mater.

Tako so potekala leta. Vsa so si bila enaka, vsa so bila žalostna in siva kakor pepel na tem ugaslem ognjišču. Avtomatično in enakomerno je dan za dnem opravljala isto delo. Njen brat je začel upravljivo živeti in po mestecu so začele krožiti o njem govorice. In nekega dne je izginil. Soledad ni vedela, kam. Tako sta oče in hči ostala sama, sama in ločena; živela, hočem reči: jedla in spala sta pod isto streho.

Končno se je nekega dne zazdelo, da se hoče Soledadi odpreti nebo. Krepak fante, ki jo je požiral z očmi, če jo je srečal na cesti, jo je ogorčil in jo prosil, naj ga vzame kot zaročenca na poizkušnjo. Uboga Soledad je videla, da se ji odpira življenje, in mu je dejala: da — čeprav je imela nekake slutnje, ki se jih je zaman skušala otresti. In zdelo se je, da prihaja pomlad.

Soledad je pričela živeti, ali bolje, porajati se. Odkrila je smisel mnogim stvarjem, ki ga do zdaj niso imele; pričenjala je razumevati mnoge besede, ki jih je slišala od svojih učiteljic in prijateljic ali pa ki jih je brala v knjigah. Zdelo se je, da v njej vse poje. A obenem je odkrila tudi grdoto svojega doma, in če bi podoba njenega zaročenca ne bila v nji neprestano živa, bi bila ob prepoznanju kamenitega moža, namreč njenega očeta, tudi sama okamenela.

Ta zaroka je bila za Soledad resnično razsvetljenje. Toda videti je bilo, ko da se oče ne meni zato, ali pa se noče meniti. Zaroke ni omenil niti z besedo. Če je zapuščal hišo in opazil zaročenca svoje hčere, kako ob uri zaljubljenecv hiti k zamreženem oknu, se je naredil, ko da ga ne vidi. Uboga Soledad je večkrat sklenila, da bo pri večerji o tem namignila očetu, a vselej so ji besede otrpnile na jeziku in molčala je zmerom dalje in dalje.

Soledad je pričela brati knjige, ki ji jih je prinašal zaročenec; po njegovi zaslugi je začela spoznavati svet. Ali zdelo se je, ko da zaročenec ni nikakšen mož. Bil je ljubezniv, odkrit, vesel in poln ironije, da, včasih ji je celo ugovarjal. Ampak o njenem očetu ni z njo nikoli govoril.

To je bil začetek življenja in sen o domu. Da, Soledad je sanjala o domu in je zmerom bolj in bolj spoznavala, kakšen naj bi bil ta dom; videla je domove prijateljic, ki so bile že poročene. In ob tem spoznanju, ob tem občutku se je še bolj zgrozila pred peklom, v katerem je živela.

In nekega dne, ko se je najmanj nadejala, je neposredno prišel polom. Zaročenec, ki je bil že mesec dni odsoten, ji je pisal dolgo, ljubeznivo pismo, v katerem ji je v umetnih in zavitih frazah in s tisoč zagotovili globoke simpatije, razložil, da se njuno razmerje ne more nadaljevati. Pismo je bilo zaključeno z grozotnim stavkom: »Morda pride nekega dne drugi, ki te bo bolj osrečil, kakor sem te mogel jaz.« Soledad je čutila, da se je leden hlad razlil preko njenega srca, in spoznala je vso surovost in nedopovedljivo okrutnost moškega spola. Ali premagala se je in molče ter brez solza grizla v sebi ponižanje in bolečino. Ni hotela biti šibka pred Sfingo, pred očetom.

Zakaj? zakaj jo je zapustil zaročenec? Ali se je je naveličal? Zakaj? Ali se človek more naveličati ljubezni? Ali je mogoče? Ne, ne, nikoli je ni ljubil! In uboga Soledad, ki jo je žejalo po ljubezni, odkar se je rodila, je spoznala, da jo je ta mož prav tako malo ljubil kakor njen oče. In pogreznila se je vase in se predala kultu svoje matere, Marijiniemu kultu. In ni jokala, ker njena bolečina je bilo gorje, ki se ne sprosti v solzah; bila je suha, žgoče vroča bolečina.

Nekega dne pri večerji je očetova Sfinga odprla usta in rekla: »Ha? Zdi se, da sta vidva že končala?« In Soledad je čutila, kako ji je mrzlo jeklo seglo v srce. Vstala je od mize, stekla v svojo sobo, in vzkliknila: »Mati!«, in se zvila v krčih bolečine. Od tedaj je bil svet zanjo prazen.

Minili sta dve leti, ko je nekega jutra našla očeta, Don Pedra, mrtvega v postelji. Njegovo srce je zastalo. In njegova hči, ki je bila zdaj sama na svetu, ga ni objokovala.

Soledad je ostala sama, docela sama na svetu. Da bi še povečala svojo samoto, je prodala vse hiše, ki ji jih je zapustil oče, prišla tako do majhnega in skromnega premoženja ter odšla daleč stran, daleč, kjer je ni nihče poznal in kjer ni imela nikogar, ki bi z njo občeval.

In tako se je razvila v Soledad, ki je danes že skoraj starka, v preprosto in odlično ženo, ki jo sleherni popoldan vidite, kako se izprehaja ob obrežju reke, v skrivnostno, staro ženo, o kateri ne ve nihče, od kod je prišla in kakšno je njeno pokolenje. To je samotna dobrotnica, ki molče pomaga v vsaki stiski, če zanjo zve in more pomagati. To je tista dobra starica, ki se ji včasih utrga trpka beseda, iz katere zveni lastni, zamolčani brezup.

Nihče ne pozna njene povesti, in že se je govorilo o neki strašni tragediji, ki jo je baje doživela. Ali kot vidite, ni v tem niti najmanjše resnice. Nobene resnične tragedije ni doživela, marveč kvečjemu čisto navadno, vulgarno, komaj omembe vredno, tiho tragedijo, ki je uničila že toliko življenj: tragedijo samote.

Le to je znano, da je pred nekaj leti prišel k Soledadi mož, prezgodaj ostarel in izžit, kakor da ga je upognilo breme življenja, in je nekaj dni po prihodu v njen dom umrl. »Bil je moj brat!« To je bilo vse, kar je povedala.

In ali razumete zdaj, kaj je za ženo samota srca, ki je žejno ljubezni in ki hrepeni po domu? Mož ima v naši družbi široko torišče, kjer se more iznebiti samote; ali kaj naj z njo počne žena, ki se noče zapreti v samostan?

Uboga stara žena, ki jo vidite brez smisla in cilja tavati ob obrežju reke, je občutila vso nepopisno trdosrčnost moškega živalskega egoizma. Kaj misli? Za kaj živi? Kakšno daljno upanje jo hrani?

Trudil sem se, da bi se, nočem reči, spoprijateljil, marveč seznanil s to gospo. Zanimal me je njen življenjski nazor in njen odnos do usode, tisto, kar bi lahko nazvali tudi njeno filozofijo. Do danes nisem izvedel nič ali vsaj zelo malo od nje, upam pa, da bom še kaj izvedel. Njena življenjska zgodba, ki sem vam jo povedal, je bilo edino, kar sem mogel izvabiti od nje. V ostalem pa sem slišal od nje samo opazke, ki pričajo o njenem dobrem, hladnem in preudarnem razumu. To je žena izredne kulture, ki jo je črpala iz knjig, in je zelo ostroumna. Predvsem pa je občutljiva za brezobzirnosti in surovosti vsake vrste.

O nas moških ima svojevrstno predstavo. Ko sem napeljal pogovor na to, je rekla le: »Ubožci!« Zdi se, da nas pomiluje, kakor pomilujemo majhnega raka. Obljubila mi je, da mi bo nekoč spregovorila o največjem in najvišjem problemu, o razmerju med možem in ženo.

»Ne o seksualnem razmerju,« mi je dejala, »me razumete, kajne, ne o tem, ampak o splošnih odnosih med moškim in žensko, pa bodisi, da sta to mati in sin, hči in oče, sestra in brat, prijateljica in prijatelj, žena in mož, ženin in nevesta ali ljubček in ljubica... Pribiti bi bilo treba, in to je bistveno, kako mora moški občutiti žensko, pa bodisi mater, hčer, sestro, ženo ali ljubico, in kako mora ženska občutiti moškega, pa bodisi očeta, sina, brata, moža ali ljubčka.« In upam, da bo Soledad o tem nekoč govorila z menoj.

Nekega dne sva govorila o številnih erotičnih knjigah, ki nas sedaj preplavljajo, zakaj z dobro Soledado je mogoče o vsem nežaljivo govoriti. Ko sem načel to vprašanje, me je s svojimi velikimi, vedno mladostno svežimi očmi prodorno pogledala in s prav rahlim nasmeškom vprašala:

»Povejte, vi jeste, kajne?«

»Seveda jem!« sem ji z začudenjem odgovoril.

»No, dobro! Če bi vas, ki jeste, presenetila pri branju kuharske knjige, in bi smela kaj zapovedovati, bi vas poslala v kuhinjo pomivati lonce.«

Več ni rekla.

Prevedel . . . r

R A Z N O

A. W. HASLETT: NEREŠENI ZNANSTVENI PROBLEMI. (UNSOLVED PROBLEMS OF SCIENCE.)

(Nadaljevanje)

Ali je človek stroj? Najrazličnejša področja so odprta prirodoslovcu in skoraj povsod doseže lahko znatne uspehe. Kakor hitro se loti življenja samega pa zadene na ogromne težave. Prvo vprašanje, ki si ga mora tu zastaviti, je, ali je človeški organizem mehanizem, ki si ga lahko razložimo z znanimi fizikalnimi in kemičnimi osnovami, skratka, ali je človek kompliciran stroj? Koliko so na primer bolezenske spremembe človeškega duha že vnaprej določene in v koliko jih lahko preprečimo s sterilizacijo manjvrednih? Koliko določajo zakoni dednosti skupno z življenjskimi pogoji usodo posameznika? Vsa ta vprašanja so vprašanja življenja samega in nimajo samo socialnega pomena. Če je človek samo stroj, ali je tudi takrat odgovoren za svoja dejanja in ali so potem kazni za dejanja upravičene? Nehote pa se nam vsiljuje tudi še drugo vprašanje. Kaj če je človek z vsem svojim nehanjem le produkt medsebojnih povezanosti posameznih, doslej še ne docela poznanih činiteljev, ki niso niti časovno niti prostorsko v isti ravnini, ali je v tem primeru odgovoren za svoja dejanja?

Če si hočemo količkaj osvetliti zamotan pojav človeškega organizma in življenja sploh, si moramo najprej ogledati dejstva, ki jih je odkril nauk o dednosti. Vprašati se moramo tudi, koliko lahko vpliva vzgoja na dednost in koliko so ljudje produkti dednosti, koliko pa vzgoje in življenjskih okoliščin? Odgovori na vsa ta vprašanja so doslej še nezadovoljivi, kajti biologija ni dobila v vsakdanjem življenju še onega pomena, ki bi ga dejansko morala imeti. Starejši biologi so se delili po nazorih v moniste in dualiste

ali v materialiste in idealiste, bili pa so kljub vsemu zelo dogmatični. S svojimi raziskovanji so nakopičili lepo vrsto neovrznih dejstev, toda jedru življenja samega se še kljub temu niso približali. Mnogo so pa pripomogli do tega, da poznamo danes kolikor toliko mehanizem dednosti.

Prvi je spoznal osnovne zakone dednosti Mendel. Ti zakoni povedo, da podeduje vsak organizem od prejšnjih generacij vse individualne lastnosti, počeni z rastjo, do najvišjih duševnih sposobnosti in sicer v obliki določenih faktorjev, ki jih imenuje danes znanost gene. Vedno pa prevladuje neka določena skupina genov (dominante), ostali pa so recesivni. Seveda pa so največja težava tu vpravi recesivni geni, ki se lahko vsi naenkrat pojavijo pri kakem posamezniku in nihče ne more vedeti, če bodo ti recesivni geni temu posamezniku v dobro ali v zlo. Kadar pa bodo biologi lahko določili pri posamezniku nevarne recesivne gene, mu bodo tudi lahko odsvetovali ploditev. Pri podedovanju dednih faktorjev pri otrocih pa se pojavi seveda nova porazdelitev, ki ni docela podobna porazdelitvi pri starših. Dasi je Mendel spoznal vsa ta dejstva že leta 1865., jih je vendar sprejela in spopolnila šele znanost našega stoletja. Danes vemo, da so skrivnostni geni v pentljastih tvorbah, ki jih imenujemo kromozome in ki so v vsaki stanici živega organizma. Pod mikroskopom ne opazimo v teh kromozomih ničesar posebnega. Če pa opazujemo stanice natančneje, vidimo, da je v vsaki stanici natančno 48 kromozomov, ki jih po velikosti in obliki lahko razdelimo v 24 parov. Moška semenska stanica in ženska jajčna stanica pa imata samo 24 kromozomov in sicer ne v parih, marveč vsake vrste samo po en kromozom. In prav tu tiči skrivnost dednega mehanizma. Pri vsakem kromozomu izvira en člen od očeta, drugi od matere. Če je na pri-

mer eden nosilec telesne velikosti, drugi pa telesne majhnosti, takrat bo telo srednje veliko. Tako se različni dedni činitelji, ki tvorijo skupnost dedne mase, v dveh zaporednih generacijah ločijo in zopet združijo, ko se združita dve oplojevalni stanici v jedro novega individua. Kromozome same lahko opazujemo, toda genov, resničnih dednih atomov se doslej še ni posrečilo opaziti. Največje uspehe na tem polju je dosegel T. H. Morgan, ki je eksperimentalno z muho »Drosophila«. Ta je za poizkuse najbolj pripravna, ker se razplodi že prej ko v štirinajstih dneh in ima samo štiri pare kromozomov. Zaradi tega vzgoji raziskovalec lahko veliko število generacij in lahko tudi ugotovi, v katerem kromozomu je posamezen gen, ki je neposredno učinkoval na organizem. Pri razvoju določene fizične lastnosti pa je lahko udeleženih veliko število genov. Pri »Drosophili« določa že samo očesno barvo nad 50 činiteljev, dasi ima ta muha samo štiri pare kromozomov. Iz tega lahko sklepamo, kako zamotani so ti procesi šele pri človeku, četudi vzamemo za primer samo eno značilnost, na primer kako duševno bolezen. Vsa ta dejstva pa moramo nujno upoštevati pri današnji precej splošni zahtevi po sterilizaciji manjvrednih posameznikov. Če ima posameznik skupino genov, ki določajo njegovo duševno obolenost, se mora, da se ta obolenost pojavi tudi pri otrocih, oženiti z ženo, ki je nosilka točno odgovarjajočih genov. In ker je veliko število teh genov najbrž še recesivnih, ki se zaradi tega ne pojavijo brezpogojno, je kontrola manjvrednih še težja in še manj upravičena. Sterilizacija sicer lahko nekaj pomeni v posameznem primeru, ne zmanjša pa nikakor skupnega števila duševno manjvrednih med prebivalstvom. Po večini so duševno bolni ljudje otroci podnormalnih, ne pa duševno bolnih staršev. Taka dejstva predpisujejo tudi veliko opreznost pri vseh drastičnih predpisih za zboljšanje rase, bodisi s sterilizacijo ali pa z eugeniko. Opreznost je potrebna predvsem zaradi tega, ker še vse premalo poznamo zakone dednosti, dasi poznamo docela glavne obrise dednega procesa.

Mendlovi zakoni so dobili torej svoje dopolnilo v zamotanem medsebojnem učinkovanju velikega števila genov, ki določajo dednost vsake posamezne značilnosti. Na osnovi enostavnih Mendlovih zakonov podedujejo organizmi le zelo redke defekte, n. pr. kratkovidnost, nekatere vrste slepoto in gluhonemost, toda še tu niso raziskavanja zaključena. Dokazano pa je dovolj, da velja Mendlov nauk za vse vrste, ki se razmnožujejo s spolnim opla-

janjem. Pri tako enostavni razporeditvi kromozomov, kakor jih ima Drosophila, se je sicer posrečilo določiti položaj posameznih genov v kromozomih in tudi njihovo velikost. Tudi pomen približno petstotih genov so določili, a zdi se, da jih ima nad 1800. Velikost genov so določili na približno eno štirimilijoninko milimetra, torej jih ne pokaže niti naš najboljši mikroskop. Vemo o njih le to, da so snovne tvorbe določene velikosti, ne poznamo pa še docela njihove funkcije. Vendar se ravna po enostavnih fizikalnih in kemičnih zakonih.

Druga skrivnost življenja je, da se stanice lahko razmnožujejo in gradijo raznolikost najrazličnejših stanic, ki sestavljajo organizem. Nemara je najčudovitejša zadeva v življenju dejstvo, da se lahko ena edina stanica s svojo lastno sposobnostjo in silo spreminja, deli in razmnožuje. In vendar se zdi, da je tudi tu jedro procesa docela fizikalno-kemičen mehanizem. Prvi je raziskoval te pojave Spemann. Dognal je, da so v vsakem embrionalnem organizmu posamezni centri (organizatorji), ki uravnava razvoj. Če je vcepil embrionalnim organizmom še en organizator, so se mnogi organi podvojili in razvili so se različni spački. Dr. Needham, ki je nadajeval ta raziskovanja, je spoznal, da so ti razvojni centri kemične snovi neznane sestave in neznanih lastnosti. Nadaljnji razvoj organizma pa uravnavajo žleze z notranjim izločanjem, ker izločajo hormone, kemične snovi, ki se širijo s krvjo po vsem telesu. Doslej se je posrečilo izolirati šele nekaj hormonov (adrenalin, tiroksin), vendar pa vemo, da so to zamotane kemične spojine, ki jih bomo lahko izdelovali tudi umetno in s tem posredno uravnali najvažnejše življenjske procese v organizmu.

Omeniti moramo še izsledke raziskavanja žvitev in možganov. A. V. Hill je prvi kvantitativno raziskoval te pojave. Dognal je, da živi lahko prevajajo do 1000 dražljajev v sekundi. Meril je tudi zvišanje temperature pri teh dražljajih. Od teh poizkusov je Bergerja in Adriana vodila pot do možganov, ki so neprimerno manj dostopni kakor živci. Določili so posamezne možganske predele in njihove funkcije ter zveze s perifernimi centri in živci. Vsem tem dognanjem je sledila dolga vrsta razlag. I. P. Pavlov je raziskoval funkcioniranje organskega mehanizma in postavil svojo teorijo refleksov. Kot mehanist pa se ni spuščal v osnovno jedro vprašanja o bistvu življenja.

Je pa še druga pot, ki jo lahko uberejo biologi. V prirodi so precej pogosti tako imenovani identični dvojčki, to so

dvojčki, ki so se razvili iz ene same jajčne stanice in ki se zaradi tega ne ločijo po svoji dedni masi. Take družinske paralele je preiskoval dr. J. Lange. Iz njegovih zaključkov sklepamo lahko samo to, da vplivajo na človeško življenje dednost, vzgoja in zunanje okoliščine mnogo bolj, kakor po navadi mislimo, mnogo manj pa svobodna lastna volja. Tem raziskavanjem dvojčkov se je posvetil zadnje čase zlasti S. G. Levit v Rusiji. Kakor je Lange skušal vzgajati take dvojčke v kar se da enakih pogojih, jih je Levit vzgajal v kar se da različnih pogojih. — Iz vseh teh omenjenih pojavov dednosti, vzgoje in življenjskih okoliščin pa lahko sklepamo na povprečno inteligenco večjih skupin človeštva in na možnost, koliko lahko posredno ali neposredno vplivamo na telesni in duhovni razvoj človeštva. Znanstveni poizkusi na podganah, ki se še dovolj hitro plodijo, so precej majhni, ker je za take poizkuse eno človeško življenje prekratko.

Vse to so seveda le deloma med seboj povezani detajli, ki nam tolmačijo mehanizem življenja. Jedro problema, kaj je življenje, pa ostane še vedno nerazrešljivo. In tu se cepijo duhovi prirodoslovcev. Nobenega razloga sicer ni, ki bi nam branil prepričanje, da je vse življenje v bistvu preprost fizikalno-kemičen proces, a dokazana bo ta trditev šele takrat, ko se bo raziskovalec posrečilo ustvariti najpreprostejši organizem v laboratoriju.

Uganka spola. Zakaj se rodi skoraj vedno precej enako število moških kakor ženskih otrok. Želja, da bi ljudje lahko v naprej določali spol svojih potomcev, je skoraj tako stara kakor človeška civilizacija. Na vse načine so si ljudje skušali razjasniti uganko spola. Z zamotanimi tabelami, ki so določale čas, ko naj bi bila ženska najbolj sprejemljiva, da zanosi moškega otroka, s psihičnim razpoloženjem ženske, ko zanosi itd., toda brezuspešno. Razmerje med moškimi in ženskimi potomci se v bistvu ni prav nič spremenilo.

Danes pa si je znanost že dokaj na jasnem o glavnih dejstvih skrivnosti spola. In najbrž bo nekoč povsem pojasnjena in bo s tem mogoče neposredno vplivati na bodoči spol še nerojenega otroka, če že ne pri ljudeh pa vsaj pri živalih. Omenili smo že, da so v vsaki stanici pentljaste tvorbe, ki jih imenujemo kromozome in v katerih so osredotočene dedne lastnosti. Ti kromozomi nastopajo, kakor smo tudi že omenili, v parih, izvzemsji dva kromozoma. Ta dva kromozoma sta pri ljudeh in pri sesalcih v moških stanicah različna, v ženskih pa

enaka. Pri ptičih pa je na primer prav obratno. Recimo, da imamo pri možu kromozome XX, pri ženski XY. Ker se razvije otrok iz oplojene jajčne stanice, se morata porazdeliti ta dva kromozoma že pri oploditvi in s tem je seveda spol že takrat določen. Mehanizem bi bil sledeč. Ženske jajčne stanice imajo vsaka po en X-kromozom, moška sperma pa ima lahko po en X ali pa en Y-kromozom. In spol zavisi od tega, kateri od teh dveh tipov sperme oplodi žensko jajčno stanico. X-sperma bo dala kombinacijo XX (dekle), Y-sperma pa kombinacijo XY (fant). Iz tega torej sledi, da je spol določen že z oploditvijo in da določa spol mož. Prav v tem mehanizmu pa je tudi prirodna možnost, da se rodi enako število otrok ženskega kakor moškega spola, ker je določitev spola s tem odtegnjena zunanjim vplivom in prepuščena le »neizbežnemu učinku dveh enakih verjetnosti«.

Vsa stvar pa ni tako enostavna, kakor je videti na prvi pogled, ker s tem še niso pojasnjene podrobnosti in razne druge okoliščine. Kako na primer bi si pojasnili porastek otrok moškega spola v posameznih evropskih državah med svetovno vojno? Ta porastek sicer ni bil posebno velik (približno 1%) in verjetno je, da so ga povzročili fizični pogoji, kakor na pr. slaba prehrana. Tako trditev nam potrjujejo tudi pojavi v živalstvu. Razmerje med spoli pri večji, ki živi v moki, lahko spremenimo, če ličinke slabo hranimo. (Normalno razmerje je 61,6% samecev in 38,4% samic. Po dvo-dnevnem stradanju je pa samo še 46,4% samecev in 53,6% samic.) Porastek je tukaj sicer obraten, vendar pa dokazuje, da spremembe življenjskih pogojev v zgodnji dobi razvoja lahko povzročijo spremembe v razmerju obeh spolov. Še bolj čuden primer so nekatere žabe. Na devet mladih žab pride samo en samec, kar bi potrdilo že v naprej določeno poligamijo. V nadaljnjem razvoju štirih let pa se od teh devetih samic prelevijo štiri v samec, tako da je po štirih letih razmerje 5:5. To spremembo po štirih letih povzročijo nove stanice v jajčnikih, ki proizvajajo spermo in nazadnje docela uničijo jajčeca. Tudi pri kokoših se pojavljajo podobne spremembe. F. A. E. Crew navaja primer, ko je že stara kokoš zaradi tuberkuloznega tvora spremenila spol in se razvila v povsem pravega petelina. Nasproten pojav opazimo pri rakovicah in ga povzročajo posebni živalski paraziti, ki živijo zajedeni v rakovice od njihove krvi ter zavirajo njihovo rast. Po enem ali dveh letih parazit odmre in samec se nato prelevi v samico.

Take pozne spremembe spola poznamo seveda tudi pri sesalcih in celo pri ljudeh. Vendar ne poznamo pri ljudeh nobenega primera popolne spremembe spola.

Druga težava pri določitvah spola so sekundarni spolni znaki. Kakor vemo danes, se razvijajo zaradi učinka spolnih hormonov. Ženski spolni hormon, ki ga ne producirajo samo samice, ampak tudi samci, je vsekakor povezan s spolom, z lastnostmi organizma in s spremembami spola, seveda v zelo zgodnjem razvoju. Pri nižjih organizmih, kjer spol ni še tako ostro diferenciran, pa je popoln preokret v spolu možen tudi še v kasnejšem razvoju.

Vprašanja o določitvi spola torej ne moremo tako preprosto rešiti. Na vsak način vemo, da zavisi pri ljudeh od moških semenskih stanic, vendar pravi E. W. MacBride, da ne zavisi docela od dednega mehanizma. Moških semenskih stanic, ki določajo spol, je enako število enih kakor drugih in jajčece ima prosto izbero, ker samec tu pri oploditvi ne more hote določati spola. In samo tu je možnost, da lahko posredno vplivamo na spol s tem, da zvečamo sprejemljivost jajčeca za eno vrsto semenskih stanic, namreč za tisto, ki ima nasprotno kromozome kakor jajčece, ter dobimo tako moške potomce. V tej smeri so napravili že nekaj poizkusov pri kravah z vbrizgavanjem raztopin natrijevega bikarbonata. Uspeh je bil pozitiven, seveda pa je lahko docela naroden, ker še nikakor ni dokazan v večjem številu primerov. Iz teh poizkusov bi lahko postavili domnevo, da vpliva alkalnost in tudi kislost krvi na spol potomstva. Je pa to neraziskano polje, ki zahteva še dolgotrajnih in številnih poizkusov.

Še ena pot je možna in sicer umetna oploditev s povsem določenimi semenskimi stanicami. V takem primeru bi spol določili lahko že v naprej. V to smer sta raziskavala biologa N. N. Kolcov in V. N. Schröder. Posrečilo se jima je namreč ločiti semenske stanice z različnimi kromozomi na osnovi njihovega različnega gibanja v tekočinskih prevodnikih med dvema elektrodama. Dokazala sta, da so moške semenske stanice, ki oplajajo na moški spol, pozitivno naelektrene, one, ki oplajajo na ženski spol pa negativno naelektrene.

Tudi tu vprašanje zaključimo lahko z vprašanjem, ker upoštevamo samo različne možnosti. Dokler pa človeški razum računa samo z možnostmi, je zanj edini izhod naključje. Vendar pa je naključje le zasilen izhod, ki prekriva nešteto zakonitosti docela določenega procesa.

*

Gradbene enote prirode. Vsako ponostavljenje pripomore človeku do lažjega razumevanja, in prav to velja zlasti v prirodi. Vsa priroda, ki nas obdaja, mi sami in vse vesoljstvo je zgrajeno iz določenega števila osnovnih delcev. Ne poznamo najbrž še vseh vrst teh delcev in seveda tudi ne njihove sestave. To je nerešeno vprašanje in je precej odmaknjeno od našega skozi stoletja priučenega in ustaljenega spoznanja. — Že sama raznolikost materialnega sveta nas sili, da poiščemo enostavnejšo razlago in osnove vsemu materialnemu svetu. S tem so se ukvarjali že grški filozofi. Aristotel je razdelil svet v zemljo, vodo, ogenj in zrak in je s temi pojmovnimi pripomočki opredeljeval materijo. Platon si je zamišljal, da je zemlja zgrajena iz kock, zrak iz oktaedrov, voda iz ikoziedrov in človeško telo iz trikotnikov. Kakor je ta razdelitev neobičajna in po današnjem merilu nesmiselna, je vendar v tem prva atomska teorija, ki domneva, da je materija zgrajena iz omejenega števila sestavnih delov. Moderna znanost, ki se opira le na eksperimentalno dokazovanje, pa je postavila namesto štirih Aristotelovih elementov 92 elementov moderne kemije. Ti moderni elementi so bili dolgo časa nove gradbene osnove prirode in sami po sebi nespremenljivi. Skoraj istočasno pa so znanstveniki spoznali, da je vsak element zgrajen iz majhnih enot — atomov, in sicer vsak element iz samih enakih atomov. Atomi bi bili torej najmanjši delci, ki so udeleženi pri kemičnih spremembah. Nova opazovanja pa so kmalu dokazala, da morajo biti še manjši delci, še manjše osnovne enote, ki lahko razložijo zamotane periodične lastnosti elementov.

Tu je posegla v raziskovanje moderna fizika. Že odkritje Röntgenovih žarkov je nudilo možnost nadaljnjih spoznanj. Saj tu je prehajal električni tok skozi prazen prostor v obliki delcev, ki jih danes imenujemo elektrone. Sledila so klasična raziskovanja v Cavendishovem laboratoriju v Cambridgeu. J. J. Thomsonu je uspelo, da je določil težo in naelektrenje teh delcev. Po njegovih meritvah je elektron tisoč osemsto in trideset krat lažji od najlažjega atoma, to je od vodikovega atoma. Sledila je domneva, da so nemara vsi atomi zgrajeni iz elektronov. Spoznali so, da so elektroni negativno naelektreni delci in da je njihova elektnina najmanjša možna enota in da so ti elektroni torej tudi osnovne enote elektrike. S tem je bila elektrika neposredno povezana z materijo. Henri Becquerel, ki je iskal neposredni vir röntgenskih žarkov, je kmalu nato

odkril radioaktivnost materije. To odkritje ima v zgodovini atomov dvojen pomen. Po eni strani je bil to prvi primer, kako lahko razpadejo atomi enega elementa sami po sebi in se spremenijo v atome drugega elementa. Po drugi strani pa so bili ti delci, ki so jih izžarevali radij in druge radioaktivne snovi, zaradi svoje izredne hitrosti kaj prikladni za razbijanje navadnih stabilnih atomov. S temi delci je Rutherford prvič lahko hote spremenil eno vrsto atomov v drugo, dasi v skrajno neznamiti meri. Ta metoda razbijanja atomov je še danes v veljavi, le da danes prirodoslovci ne uporabljajo več izžarevanja radioaktivnih snovi, marveč razelektrenja izrednih napetosti. Pri tem razkroju merijo maso, hitrost in naelektrenje delcev, ki jih atom izžareva, ko razpada. Če si le površno ogledamo teorijo o sestavi materije kakor je bila v veljavi še pred par leti, lahko razumemo revolucionarni pomen novih odkritij, ki so ponovno uvrstila zgradbo materije med nerešena znanstvena vprašanja.

Lahkemu negativno naelektrenemu elektronu se je najprej pridružil težki pozitivno naelektreni proton, ki je po svojem bistvu le jedro vodikovega atoma, če mu odtegnemo elektron. Po tej enostavni teoriji bi bili atomi zgrajeni iz atomskih jeder, ki nosijo vso maso, in iz elektronov, ki krožijo okoli teh jeder. Bili bi torej podobni planetnemu sistemu v dveh pogledih. Po eni strani zaradi svoje praznine, ki nam onemogoča, da bi posamezne delce lahko zadeli z obstreljevanjem z radioaktivnimi žarki in tako dobili nov vir za pridobivanje energije. Po drugi strani pa zaradi dejstva, da je tudi tu masa osredotočena v središču. To bi odgovarjalo v toliko, kolikor res negativna naelektrenja elektronov nevtralizirajo pozitivna naelektrenja protonov v jedru. S to teorijo je bilo mogoče povoljno rešiti precejšnje število perečih vprašanj zlasti v kemiji, vendar razumsko nikakor ni zadoščala. Tu so bili sestavni delci elektroni in protoni, ki so si bili docela enaki po naelektrenju razen polarne nasprotnosti, protoni pa po svoji masi bistveno različni od elektronov. Seveda so našli tudi v jedrih različnih atomov poleg protonov tudi elektrone in to je še povečalo zamotanost problema. To protislovje je prvi skušal odstraniti l. 1930 dr. P. A. M. Dirac. V svoji teoriji je računal s pozitivnimi in negativnimi naelektrenji in s spoinami mase s temi naelektrenji, vendar je njegov račun zahteval, da morajo imeti pozitivne in negativne enote enako maso. Stara teorija se je torej upirala zakonom matematike

in zdravemu človeškemu razumu. Kmalu nato sta neodvisno drug od drugega dr. J. Chadwick in Irena Curie odkrila nov sestavni delec materije, ki ni nosil nobenega naelektrenja in je imel prav tolikšno maso kakor proton. Imenovala sta ga neutron. Dve leti kasneje sta zopet dva raziskovalca dr. C. Anderson in P. M. S. Blackett neodvisno drug od drugega odkrila tako imenovani pozitivni elektron, ki je dobil kratko ime pozitron. To je bil oni delec, ki ga je zahtevala Diracova matematična teorija o zgradbi materije.

Toda ali je s temi štirimi delci teorija o zgradbi materije že zaključena? Ali so ti delci res že osnovni delci in niso sami še sestavljeni? Ali ne eksistirajo poleg pozitivnih protonov še negativni in je priroda grajena simetrično? Taka vprašanja so res le teoretično važna, vendar pa največjega pomena za naše naziranje o bistvu materije. Tu se uveljavi naše stremenje po enostavni razlagi vsega, kar nas obdaja, in po končnem dognanju vseh resničnih enot, ki vse na videz različne pojave vežejo v skupnost. Saj nas uči izkušnja, da je v prirodoslovju vsaka preveč komplicirana teorija in hipoteza najbrž neveljavna in jo mora nadomestiti nova enostavnejša teorija. Vse naše teorije o zgradbi materije so zdaj v dobi čiščenja in poenostavljenja. Nekateri znanstveniki so skušali tej vrsti osnovnih delcev pridružiti še alfa delce radioaktivnih snovi (to so jedra helijevih atomov) in pa takoimenovane deutone (to so jedra atomov težkega vodika). Vendar bi ti delci po računih A. Eddingtona in dr. Fürtha odpadli, ker so po teh računih kot osnovni sestavni delci materije možni samo oni delci, ki imajo isto maso kakor proton ali elektron. Ostali bi torej samo štirje osnovni delci:

	teža	naelektrenje
Elektron	1/1838	-1
pozitron	1/1838	+1
proton	1	+1
neutron	1	0

Od teh štirih osnovnih delcev pa mora nujno odpasti še eden bodisi proton ali pa, kar je bolj verjetno, neutron.

Če primerjamo naše spoznanje o zgradbi materije z grškim spoznanjem, ki smo ga v začetku omenili, vidimo, da razpolagamo danes z dejanskim znanjem, medtem ko so Grki razpolagali le z golo spekulacijo. Vendar je tudi našemu »dejanškemu« znanju primešane še dober del spekulativnosti. Važno je edinole dejstvo, da je naše znanje prineslo človeštvu neštete praktične koristi.

(Konec prihodnjic.) V. Premru

JAVNO VPRAŠANJE ZARADI DRUŠTVA SLOVENSkih KNJIŽEVNIKOV

Po vojni se je ustanovilo v Ljubljani Društvo slovenskih književnikov (imenovalo se je prav za prav Društvo slovenskih leposlovcev), ki je obetalo, da krepko podpre slovenske pisatelje. Društvo se je takoj, čim se je ustanovilo, obrnilo na prosvetno ministrstvo s spomenico, iz katere razberemo obupen položaj slovenskega književnika, razberemo pa tudi, v kakšnih razmerah živi srbski književnik, ki je dal pobudo, da so se slovenski književniki odločili prositi za pomoč centralno vlado v Beogradu. Spomenica, ki je naši javnosti neznana, se je glasila:

Spomenica

Vsled književnih in obćih življenjskih razmer, ki ogrožajo delo in obstoj slovenskega leposlovca, se kaže zmerom razločnejše, da je slovenski leposlovec že skoraj na koncu svojih tvornih in odpornih sil. Kajti današnje življenjske razmere so takšne, da tožijo in obupujejo celo oni, ki imajo stalne in več ali manj z razmerami časa računajoče in uravnane dnevne dohodke. A kaj naj poroče slovenski leposlovec, ki je brez vseh stalnih dohodkov? Zanj ni pomoči, nanj nihče ne misli — njega, ki je od Primoža Trubarja pa do današnjega najmlajšega leposlovca ustvarjal ugledno slovensko prosveto in s prekipevajočo ljubeznijo gradil najkrepkejše, najstalnejše, prave granitne stebre naše velike, toliko stoletij pričakovane Jugoslavije — njega, stradajočega slovenskega leposlovca, se ni spomnil še nihče.

Zato prosimo, da bi visoka osrednja vlada v interesu naše prosvete blagohotno in takoj uvaževala nekaj nujnih predlogov, katerih pravilno in ugodno upoštevanje bi vsaj za prvo silo rešilo gmotno stisko slovenskih leposlovcev:

1. ministrstvo naj po srbskem vzoru namesti v primerne javne službe one slovenske leposlovce, ki so brezposelni in ki v obstojećih javnih razmerah stradajo in umirajo prerane smrti. Tem najvećjim našim siromakom bi bilo tako omogočeno nadaljnje slovstveno delovanje in primerno življenje;

2. da se določi začasna, primerna gmotna podpora za bolehnne in zdravljenja potrebne slovenske leposlovce, da bi si mogli iskati zdravja v klimatićnih, zdravniško odrejenih zdraviliščih. Glede te prošnje si usojamo še posebej opomniti: dvakrat da, kdor hitro da! —;

3. da ministrstvo za prosveto ustanovi potreben sklad, iz katerega bi se primerno nagradila umetniško ustvarjena de-

la slovenskih leposlovcev. Soodlošanje o slovstveni vrednosti dotićnih del naj ministrstvo za prosveto dovoli tudi zastopstvu Društva slovenskih leposlovcev;

4. da bi ministrstvo za prosveto za pokrajinsko vlado v Ljubljani takoj imenovalo v primerni činovni razred po Društvu slovenskih leposlovcev predlaganega poročevalca, ki bi bil poklican in zanesljiv zastopnik in tolmač umetnostnih potreb v Sloveniji;

5. da bi ministrstvo za prosveto reševalo vsa gmotna vprašanja slovenskih leposlovcev le sporazumno s poročevalcem, omenjenim v točki 4., oz. po zaslišanju opravićenih zastopnikov, ki bi jih določilo Društvo slovenskih leposlovcev;

6. predlagamo, da bodi vladne podpore, stalne in izredne, deležen brez ozira na siceršnji svoj socialni položaj le oni resnićni in pravi leposlovec, ki jo je dokazano potreben in ki zares pisateljsko deluje, in da sleherni vladno podporo uživajoći leposlovec v izvestnih dobah primerno dokaže uspehe svojega leposlovnega delovanja;

7. Deželno vlado za Slovenijo nujno prosimo, da bi stavila v letni proraćun vsaj K 600.000, t. j. šest sto tisoć kron za stalne podpore, za bolniške podpore in za potovalne, oz. poćitniške ustanove slovenskih leposlovcev.

To spomenico so izročili meseca oktobra l. 1920. zastopniki Društva slovenskih književnikov: dr. Krajgher, dr. Gradnik in Ivan Zorec Branislavu Nućiću, referentu za umetniške zadeve v prosvetnem ministrstvu. Kot so izjavili naši zastopniki po razgovoru z Nućićem, je Nućić z velikim zanimanjem poslušal poroćilo o naših razmerah. »Rekel je, da so v Srbiji vsi pisatelji preskrbljeni s tem, da so v javnih službah, kjer se morejo posvetiti svojemu delu. Zahteve slovenskih književnikov smatra za popolnoma upravićene in jim bo zato osrednja vlada tudi ugodila. Seveda pa je stvar slovenske pokrajinske vlade, da najde za pisatelje primerna mesta. S tem bi bilo vsaj malo odpomagano bedi, ki je zavladala v pisateljskih vrstah.«

Kot član Društva slovenskih književnikov od njegovega začetka sem se zanimal za usodo omenjene spomenice. Na prvem rednem obćnem zboru DSK 18. aprila l. 1921. sem med drugim vprašal odbor, kakšen uspeh je imela spomenica. Tajnik Zorec mi je pojasnil, da sta vladi v Ljubljani in v Beogradu obljubili spomenico upoštevati in »vzeti njene zahteve v deželni, oz. državni proraćun«. Iz raznih vzrokov, ki jih je iskati v takratnem politićnem položaju kakor tudi v Društvu slovenskih književnikov samem — v njem

so se pričeli za nas Slovence tako značilni prepiri osebnega in političnega značaja — je ostala spomenica zgolj kos papirja, za katerega se potem več let nihče ni več zmenil, posebno ker društvo ni delovalo, dasi je hranil blagajnik Fran Albrecht — kolikor se spominjam — več deset tisoč društvenega premoženja. Društvo je začelo delovati šele potem, ko sem ga jaz zdramil iz spanca. Iz zapisnikov odborovih sej je razvidno, da je bilo društvo pod mojim tajništvom najbolj delavno. Kljub raznim oviram se mi je posrečilo marsikaj uresničiti in uresničil bi še več načrtov, da nisem po dveletnem tajnikovanju padel — kot že nekaj prednikov pred menoj — kot žrtev osebnega obračunavanja.

Na občnem zboru meseca februarja l. 1927. sem postregel članstvu s kratkim pregledom čez vse dotakratno društveno delovanje. Iz njega je razvidno, zakaj je društvo ponovno prenehalo delovati, razvidno pa je tudi, za čim je šlo moje stremljenje, ko sem 15. decembra l. 1925. prevzel tajniške posle:

»Ker ni takratni društveni odbor, iz katerega sta izstopila predsednik dr. Gradnik in kot tajnik Miran Jarc, poleg tega pa še kot člana iz društva, že poldrugo leto deloval ter se sploh ni vedelo, kaj je z društvom, sem sporazumno z Vidmarjem stopil v stik s Franom Albrechtom in ga pozval, naj se potruди oživeti društveno delovanje. Albrecht se je odzval povabilu, nakar sem v družbi z Vidmarjem obiskal najprej dr. Cankarja, ki naj bi stopil kot kooptiran član v odbor. Dr. Cankar je ponudbo kategorično odklonil, češ, da je društvo neizogibno zapisano smrti. Že poprej sem imel priliko govoriti z Levstikom, ki se je povabilu prav rad odzval. Isto je storil dr. Kidrič in za njim Oton Župančič. Na ta način je bil društveni odbor obenem z mojo osebo izpopolnjen in se je mogla sklicati 15. decembra po predhodni odobritvi štirih članov bivšega odbora, t. j. Finžgarja kot podpredsednika, Fr. Albrechta kot blagajnika, Vidmarja in Jerajeve kot odbornikov, odborova seja, na kateri se je odobrila v smislu društvenih pravil kooptacija novih odbornikov in obenem izvolitev Župančiča kot predsednika in mene kot tajnika.

Na tej seji sem podal zasilno poročilo o društvenem delovanju od ustanovitve društva l. 1920. do incl. 15. decembra l. 1925. Poročilo sem zaključil z besedami, da so na odborovih sejah veliko o marsičem govorili, storili pa niso skoraj ničesar. Tako se v bodoče ne sme delati, zato sem mnenja, da se mora vse, za kar se bomo odločili, tudi realizirati.

Že na prvi seji je bil sprejet predlog, da priredimo Prešernovo proslavo. Obenem, da pošlje blagajnik vsem vpisanim članom položnice, da poravnajo do konca leta članarino. Sklenili smo pristopiti k mednarodni literarni in umetniški zvezi in se udeleževati sestankov za ustanovitev jugoslovanske sekcije v Zagrebu. Opozoril sem odbor na dvanajstine in na proračun za l. 1926., pri katerem je umestno, da sodelujemo. Načel sem tudi vprašanje družabnih večerov, izmed katerih bi imel biti prvi na Silvestrovo. Sklenjene so bile obširne smernice za prevodno centralo, pri kateri smo bili mnenja, da bo DSK kontroliralo vse prevode in vsebinsko in jezikovno slabe knjige javno ošibalo. Sprejet je bil tudi predlog za izpodbudo skupnega kataloga knjig, ki naj bi ga dala tiskati vsa slovenska založništva skupno. Izmed drugih sprejetih predlogov omenjam še posebno onega o društveni založbi na temelju subskripcije. Na Levstikov predlog je bilo sklenjeno uvesti redne seje vsak prvi in tretji ponedeljek v mesecu in da se uvede poslovnik. Društvena skrb bodi tudi, da dobimo čimprej primerne društvene lokale. Na sejah, in tudi poloficalno, sem poudarjal veliko potrebo uvesti stalne letne študijske štipendije vsaj za dva člana. Že poprej, preden pride do podelitve štipendij, smo se zedinili, da gresta na naše stroške Albrecht in Vidmar na mednarodni kongres v Pariz. V ta namen smo dali 8000 Din.

V času od 15. decembra 1925 pa do 31. maja 1926 smo imeli 13 sej in smo priredili 6 prireditev, za naše društvo naravnost fenomenalni uspeh, če se pomisli, da do tega časa društvenih prireditev sploh nismo imeli, ker se je vsakokratni odbor bal pričeti z njimi. V zapisniku šeste odborove seje v prvem poslovnem letu, ko je bilo društvo do sedanjega poslovnega leta najbolj delavno, o čemer dokazuje tvarina zapisnikov, stoji celo zapisano, da se „društvo ne upa začeti s takimi stvarmi, dokler se razmere kako ne predugačijo.“ V tem času smo sklicali tudi en članski sestanek. Sestanki radi društvenih prireditev so bili pa do 31. maja na dnevnem redu. Korespondenca je bila tako živahna kakor še nikdar. Takoj v začetku leta je bilo odposlanih okoli 500 vlog za denarne podpore in do 31. maja 98 dopisov, medtem ko smo jih odposlali od 31. maja do danes le 17. Ker se nekateri sklepi niso izvrševali, sem vztrajal na tem, da se vrše seje, kakor smo bili sklenili. Predsednik pa je vsak moj poskus odklonil z izgovorom, da „ni nič važnega na dnevnem redu.“ Tako se je zgodilo, da je

bila na moj pritisk prva seja od 31. maja dalje šele 27. januarja, t. j. čez 8 mesecev. Ves ta čas je društvo spalo, čeprav je bila potrebna realizacija že sklenjenih predlogov in so dnevni dogodki neizprosno zahtevali, da se sestanemo in spregovorimo o tej in oni stvari.

DSK hira, in če bo šlo tako naprej, bo že v doglednem času poginilo. Vsi občni zbori, izvzemši ustanovnega, so bili slabo obiskani: navzočnih je bilo komaj po pet članov, to se pravi, niti ves odbor ne. Še danes smo tam kakor do prvega občnega zbora l. 1920., ko je tajnik Zorec poudarjal: »Za zdaj je moglo naše društvo delovati le bolj organizatorno in pripravljajno za bližnjo bodočnost. Kajti najprej je potrebna trdna, solidna organizacija zavednih in zvestih članov, potlej šele moreta biti nastop in obstoj društva uspešna in trdna...« Poudarjam že sedaj, da delam odgovorne za vse, kar se bo godilo po izvolitvi novega odbora, v katerem ne bi bili delavni člani, sedanji občni zbor. Niso me vodili osebni oziri, ko sem oživil društvo, in me tudi sedaj ne vodijo. Zato vas vnovič opozarjam, da dobro premislite položaj, ko boste sklepali o novem odboru. Žal mi bo, če bom primoran že v bližnji bodočnosti, ko bo nastopilo mrtvilo — kar kajpak ni moja želja — opozoriti vas, kaj sem vam danes vse govoril, vi pa ste imeli gluha ušesa.«

Po tem občnem zboru je društvo zapalo še mnogo prej, kot sem pričakoval. Zdaj, ko je že deset let mrtvo in obstoji le še na papirju, mislim, da je umestno, da se ga spomnim s tem kratkim člankom, v opozorilo slovenskim književnikom, kaj bi društvo lahko naredilo, če bi bili odborniki na svojem mestu. Razmere od povojnega časa do danes so se sicer zelo spremenile, vendar slovenskim književnikom prej v škodo kakor v korist. Potemtakem je spomenica, slična oni iz l. 1920., še vedno zelo pereča. Mimo tega se je pojavilo še veliko drugih problemov, ki jih bomo morali rešiti književniki, če nočemo še vnaprej dopuščati, da jih bodo reševali drugi namesto nas. Ker je DSK brez članstva — članarina se ni pobrala niti za občni zbor l. 1927. — je veliko vprašanje, s kakšno pravico se sestaja od časa do časa »odbor« DSK. Ali ne bi bilo prav, da bi se sešli književniki

vseh skupin: okoli Modre ptice, Sodobnosti, Ljubljanskega Zvona, Doma in sveta itd. in bi se pogovorili, kako oživeti prepotrebno strokovno društvo, ki bo povsem zadovoljivo opravljalo svojo nalogo, če bo skrbelo samo za gmotne koristi svojih članov? *Anton Podbešek*

† DR. ALFRED ADLER

28. maja t. l. je na Škotskem nenadoma umrl dr. Alfred Adler, ustanovitelj individualne psihologije. Rojen je bil 7. februarja 1870. Ko je dovršil svoje študije, je kmalu zaslovel po svojih predavanjih na dunajskem pedagoškem inštitutu. Spočetka je bil učencem Sigmunda Freuda, a se je kmalu usmeril proti psihoanalitični šoli, ker ni priznaval seksualnosti kot edinega movensa v človeškem življenju. Postavil je svojo lastno teorijo, v kateri je glavni movens »čustvo manjvrednosti«, ki se razvije že v zgodnji mladosti, v prvi vrsti zaradi telesnih defektov ali pa zaradi slabega socialnega položaja posameznika v družbi. Ko se razvije to čustvo manjvrednosti, človek duševno oboli in je nesposoben za življenje. Osnove tega življenjskega izkrivljenja se pokažejo, kakor misli tudi Freud, v podzavesti, v sanjah, v afektih in pogreškah in od tod izvirajo bolezenski simptomi živčnih obolenj.

Adler je ustanovil na Dunaju javne vzgojne posvetovalnice. Ko so ga povabili v Ameriko, je ustanovil tam na newyorški Columbia Univerzi kliniko za individualno psihologijo, ki jo je vodil sam. Podoben inštitut je ustanovil tudi v Detroitu. Univerza v Springfieldu ga je zaradi njegovih velikih zaslug na vzgojnem polju imenovala za častnega doktorja, Dunaj pa za častnega meščana.

Glavna njegova dela so: »Menschenkenntnis«, »Über den nervösen Charakter«, »Individualpsychologie in der Schule«, »Schwererziehbare Kinder«, »Die Technik der Individualpsychologie«, »Heilen und Bilden«, »The Science of Living« in »Problems of Neurosis«. Izdajal je tudi revijo »Internationale Zeitschrift für Individualpsychologie«.

Umrl je daleč od svoje domovine Avstrije, ker je vsako leto na povabilo različnih univerz predaval več mesecev po evropskih in ameriških državah. —u

**Salda-konte, štrace, journala,
šolske zvezke, mape, odjemal-
ne knjižice, risalne bloke itd.**

nudi po izredno ugodnih cenah

***Knjigoveznica
Jugoslovanske
tiskarne***

***v Ljubljani
Kopitarjeva 6
2. nadstropje***

MESTNA HRANILNICA LJUBLJANSKA

Nove vloge: Din **67,000.000**'-

Oproščene

stare vloge: Din **72,000.000**'-

Skupaj: Din 139,000.000'-

Vse te vloge izplačljive
brez vsake omejitve

ZA VSE VLOGE JAMČI
MESTNA OBČINA LJUBLJANSKA

KLIŠTNA

vseh vrst po foto-
grafijah ali rizbah
izvršuje za vsakovr-
sten tisk najsolidneje

**KLIŠARNA · ST · DEU
LJUBLJANA · DALMATINOVA 13**

TISKARNA MERKUR

TRG. IND. D. D.

LJUBLJANA

GREGORČIČEVA 23

TELEFON ŠT. 25-52

SE PRIPOROČA ZA CENJ. NAROČILA, KI JIH BO
IZVRŠILA HITRO, LIČNO IN PO ZMERNI CENI / TISKA
KNJIGE, BROŠURE, ČASOPISE, REVIJE, KUVERTE,
MEMORANDE, RAČUNE, LETAKE, LEPAKE, POSETNE
KARTE, LETNA POROČILA, VSTOPNICE, VABILO ITD.
VSE TISKOVINE TISKA V ENI ALI VEČ BARVAH

V LASTNI ZALOŽBI IZDAJA : „SLUŽBENI LIST KRALJEVSKE BANSKE
UPRAVE DRAVSKE BANOVINE“ IN „ZBIRKO ZAKONOV IN UREDB“,
===== KATERE SEZNAM VAM NA ŽELJO DOPOŠLJE =====